

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)
The Jewish People Policy Institute (Established by the Jewish Agency for Israel) Ltd. (CC)

הערכה שנתית 2018

תמצית מיוחדת לממשלת ישראל

ראש ברויקט
ד"ר שלמה פישר

משתתפים:

אבינועם בר-יוסף, אבי גיל, ענבל הקמן, מיכאל הרצוג,
שלום סולומון ואלד, יהודית בוקסר ליברנט, דב מימון, נח סלפקוב, סטיבן פופר, גיתית לוי-פז,
דן כפרמן, עוזי רבהון, שמואל רוזנר, ג'ון רסקיי, אדר שיבר

עורכים:

רמי טל
בארי גלטמן

זכויות יוצרים © המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)
ירושלים תשע"ח/2018

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156, ירושלים 9139101
טלפון: 02-5633356 | פקס: 02-5635040 | www.jppe.org.il

כל הזכויות שמורות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאכסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבחברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מ"המכון למדיניות העם היהודי".

עיצוב ההערכה השנתית: לוטה עיצובים

תוכן העניינים

5 **הקדמה** מאת סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס

הערכה משולבת וכיווני מדיניות

9 **הצעות לכיווני מדיניות**
11 **גיאופוליטיקה**
13 **דמוגרפיה יהודית**
15 **קשרים בין קהילות יהודיות**
17 **זהות והזדהות**
19 **משאבים חומריים**
21 **מדדים נבחרים על יהדות העולם 2017-2018**

איומים, אתגרים והזדמנויות

23 **האיומים האסטרטגיים על מדינת ישראל והשלכותיהם על העם היהודי**
27 **משולש היחסים וושינגטון-ירושלים-יהדות ארה"ב**
31 **הדרך הארוכה של ישראל אל אסיה: 100 שנים ויותר**

מהות אופייה היהודי של מדינת ישראל

35 **זהות יהודית בישראל**
41 **התנועות הליברליות בישראל**

יחסי ישראל עם תפוצות העם היהודי

43 **מדינת ישראל ויהדות ארה"ב: זווית יהודית אמריקאית**
47 **יהודי אמריקה הלטינית: אופקים משתנים ואתגרים חדשים**

הקדמה מאת סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס

ההערכה השנתית הנוכחית מגישה סקירה מאוזנת על התמודדותה של ישראל בתחום הגאופוליטי והדמוגרפי, ביחסיה עם יהודי התפוצות, ובטיפוח זהות יהודית במדינה, תוך שמירה על יכולתה לשמש כבית לכל הזרמים הקיימים ביהדות. ניתן לצפות לתמונה מעורבת, תוצאה של התפתחויות טובות בחלקן, ולא כל כך טובות בחלקן האחר. מהבחינה הגאופוליטית, יש לא מעט התפתחויות חיוביות: תמיכתו המדינית של המימשל האמריקני איתנה ובעלת חשיבות סמלית רבה; שיתוף-הפעולה החשאי עם מדינות ערביות מובילות משקף הסכמה לגבי האיומים המרחפים על יציבות האזור; היחסים עם מעצמות כמו סין, הודו ורוסיה טובים - אף שלהוציא הודו, יחסים טובים אלה אינם מתבטאים במלואם במישור המדיני והדיפלומטי.

המכון למדיניות העם היהודי השקיע מאמצים רבים בקידום קשרים הדוקים יותר בין ישראל והעם היהודי לבין שתי המעצמות הגדולות באסיה - סין והודו. המלצותיו הונחו גם על שולחן ממשלת ישראל וגם על שולחנם של ארגונים יהודיים המקיימים קשר עם שתי המעצמות האסייתיות. העבודה האסטרטגית, על היחסים עם סין, תורגמה לשפה הסינית בביג'ין ומשמשת כספר לימוד באוניברסיטאות בסין. עבודה דומה על הודו הושקה במכון למדיניות העם היהודי בירושלים בהשתתפות שגריר הודו בישראל לקראת ביקור ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי, בישראל.

ישראל היא סיפור הצלחה בולט וייחודי. אילו בן גוריון היה חי היום ומשקיף על ישראל, הוא היה מתקשה להאמין למראה עיניו. הכלכלה הישראלית דינמית, ישראל מצדיקה את המוניטין שלה כ"אומת הסטארט-אפ" ותושביה נהנים מהכנסה ממוצעת של 37,000 דולר לנפש. מבחינה צבאית היא המדינה החזקה ביותר באזור, ולא זו בלבד שברשותה הנשק המתוחכם ביותר וביכולתה להכריע את כל הכוחות הצבאיים השכנים ביחד, אלא שיש לה גם יכולת שרק מדינות מעטות, אם בכלל, ניחנו בה - למזג מידע מודיעיני עם תכנונים מבצעיים. במדע, ברפואה, בחקלאות, בסייבר ובענפי תעשייה של הגל החדש, ישראל נמצאת בחוד החנית. ואת כל אלה היא השיגה בסביבה עוינת שסירבה להשלים עימה במשך רוב שנות קיומה.

אכן, בן גוריון היה נמלא פליאה מהישגיה של ישראל, אך פליאה זו היתה מלונה בדאגות. בן גוריון, סוציאליסט אמיתי, בוודאי היה מודאג מחוסר השוויון הכלכלי המאפיין כיום את ישראל, שבה כ-20% מהאוכלוסייה חיים מתחת לקו העוני. הוא היה מבקש להתמודד עם הפערים החברתיים, והוא היה מוטרד מן השאלה אם ישראל יכולה לשמש "אור לגויים", כל עוד איננה מצליחה להתוות לעצמה דרך לסיום השליטה בשטחים שבהם מתגוררים הפלסטינים.

הצללים המעיבים על ישראל בשל התפתחויות ואיומים אחרים הם ממשיים, ומחייבים את ישראל לעמוד על המשמר. איראן פיתחה גשר יבשתי ממנה אל הים התיכון דרך עיראק, סוריה ולבנון. היא מנסה כיום ליצור בסוריה מצב דומה לזה שיצרה בלבנון, בעזרת החיזבאללה ו-120,000 הרקטות שברשותו. ישראל ניצבת כיום בפני סכנה ממשית של עימות בחזית הצפונית, והיא איננה יכולה להוציא מכלל אפשרות כי במקרה שצפון המדינה יופצץ ברקטות, החמאס בעזה יצטרף לעימות וישגר גם הוא רקטות לישראל. בפני כל הסכנות האלה, ישראל ניצבת כשהיא לבדה, מבחינה מעשית.

אין זה מקרה שראש הממשלה נתניהו נפגש עם נשיא רוסיה פוטין 8 פעמים בשנתיים האחרונות. הוא ביקש למנוע התנגשות עם כוחות רוסיים בסוריה, וגם לנסות לשכנע את פוטין לבלום את האיראנים ולמנוע את התפשטותן של המיליציות הפועלות בפקודתה של איראן. הוא זכה להצלחה במשימה הראשונה, טרם הוכרעו תוצאותיה של המשימה השנייה. במשך זמן מה אמרה רוסיה כי על כל הכוחות הזרים לצאת מסוריה, אך עתה היא אומרת כי דרישה זו חלה גם על כוחות איראן והחיזבאללה. העמדה הרוסית הפומבית החדשה נותנת מקום לתקווה, אך אין לקבל אותה כלשונה. עדיין מוקדם לדעת אם מנהיגי רוסיה אמנם ינקטו צעדים להסגת איראן והחיזבאללה מסוריה, או שימשיכו לקבל בשתיקה את התפשטותה של איראן ובעלי בריתה השיעים. הרקורד של רוסיה בסוריה מהווה סיבה לספקנות באשר לכוונות הרוסיות, במיוחד מאז שהפעלת חיל האוויר הרוסי סייעה באופן שיטתי להתפשטותם של החיזבאללה ושל כוחות "קודס" בסוריה. מה שמעבר לכל סימן שאלה הוא שעד כה נתנה רוסיה לישראל יד חופשית להיאבק בנוכחות האיראנית בסוריה, בעודה נותנת לאיראנים יד חופשית להתפשט במדינה זו. אלא אם כן תחליט

רוסיה לשנות את מדיניותה, הרי נכונות זו, לאפשר לכל צד לפעול באופן חופשי, מגדילה את הסיכוי לפריצת מלחמה בין ישראל ואיראן. קל לחזות כיצד מלחמה כזו יכולה להתחיל; הרבה יותר קשה לנבא כיצד תסתיים.

בעבר, במצב כזה יתכן שארה"ב היתה מגלה את השפעתה ומבהירה כי פריצת מלחמה אזורית רחבה יותר בין ישראל לבין איראן איננה תואמת את האינטרסים שלה, והיא תתערב על מנת להפחית את סיכוייה להתממש. קרוב לוודאי שארה"ב היתה פונה לרוסים ומבהירה כי אם הם לא יבלמו את איראן, היא תעשה זאת. זה לא קורה עכשיו. הנשיא טראמפ הבהיר כי הוא רוצה לצאת מסוריה - וכי התמקדותו היא בדאע"ש ולא באיראן. יש אולי משהו אירוני בכך שמימשל טראמפ מוכן לאמץ עמדה רטורית נוקשה מאוד כלפי איראן, כולל נטישת הסכם הגרעין, אך מדיניותו כלפי התפשטות איראנית באזור מתמצת בדיבורים נוקשים, לא בפעולות קשוחות.

בדומה לממשל האמריקאי הקודם, גם הממשל הנוכחי מעוניין לצאת מן המעורבות בסכסוכים במזרח התיכון, והוא מותיר לישראל להתמודד בעוצמה עם האיום האיראני. אמנם הבעות התמיכה בישראל ובזכותה להגן על עצמה הן איתנות, אך בכך זה מסתכם. בנוסף לכך שמימשל טראמפ לא פעל נגד האיומים האיראניים באזור, עד כה הוא גם לא עשה מאומה כדי להציע סיוע חומרי נוסף בזמן שבו האיום הגרעיני האיראני עלול להפוך ליותר ממשי. אך שהסכם הגרעין לא היה נטול פגמים, הוא למעשה הגביל את איום התפתחות היכולת הגרעינית הצבאית של איראן עד אחרי שנת 2030 - והתכנונים הצבאיים הישראליים וחבילת הסיוע בסך 38 מיליארד דולר לעשר שנים שסופקה לישראל ע"י מימשל אובמה התבססו גם הם על הנחת-יסוד זו. מה יקרה עכשיו, אם האיראנים יחליטו לנטוש את הסכם הגרעין ולא לקיים עוד את התחייבותיהם בהתאם לו? האם קיים

סיכוי שמימשל טראמפ יחליט לקחת זאת בחשבון ולהגדיל את הסיוע הצבאי לישראל? אי-אפשר לדעת זאת בנקודת הזמן הנוכחית, אך על פי הצהרותיו, הנשיא טראמפ אינו נלהב להעניק סיוע צבאי, או כל סיוע אחר.

בדומה לכך, רצוי לשאול האם המימשל עומד להציג את תוכנית השלום שלו, והאם ישקם את הסיכוי לעשיית שלום. הממשל הקדיש זמן כדי לפתח תכנית בתקווה שזו תאפשר בסיס רציני חדש למשא ומתן שיוביל למה שהנשיא טראמפ מכנה "העסקה האולטימטיבית". הממשל מבין שיש לייצר את ההקשרים הנכונים על מנת לתת לתכנית את הסיכויים הטובים ביותר להצלחה. הצהרת הנשיא בנושא ירושלים וההחלטה לפתוח את השגרירות תרמה לשינוי הקונטקסט האיזורי ולעיכוב בהצגת התכנית. אף שהמימשל ממשיך להדגיש כי הוא יציג את תוכניתו, מתחשבת בצורה אמינה בשאיפות הלאומיות של הפלסטינים. כל סיכוי לייצר לחץ על הפלסטינים להיענות בצורה שונה מאשר "לא" החלטי יהיה תלוי בכך.

המכון למדיניות העם היהודי מילא תפקיד בולט בהצגת ניתוח מעמיק למאמצייה של תנועת החרם BDS (תנועת החרם, משיכת ההשקעות והסנקציות) לגרום לדה-לגיטימציה של ישראל כמדינה יהודית. הפרויקט המקיף של המכון כולל ניתוח ממצה של תופעת ה-BDS על כל ממדיה וממליץ כיצד להיאבק בתופעה. הפרויקט הוגש למשרד לעניינים אסטרטגיים. כל אלה באים בעקבות המלצה שהגיש המכון לפני מספר שנים לראש הממשלה ולקבינט - לבחור משרד ממשלתי שיוביל את המאבק נגד ה-BDS, עם תקציב שיוקצה במיוחד עבור פעילות זו. המלצה זו התקבלה בישיבת הממשלה מיום 23 ביוני 2013.

בהיעדר התקדמות מצד הפלסטינים, או יוזמה ישראלית מסוג כלשהו, אנו עלולים להמשיך ולראות כיצד תנועת ה-BDS מתפשטת בקמפוסים

האוניברסיטאיים בארה"ב וכיצד חלק גדל והולך מן הקהילה היהודית באמריקה מתרחק מישראל.

חרף היותה של ישראל, היום, סיפור הצלחה כלכלי, צבאי ותרבותי כה מרשים, כאשר מספר הביקורים של יהודים אמריקנים בישראל רושם שיא של כל הזמנים, מעיבים עננים על אופק היחסים בין ישראל ויהודי התפוצות, שהם אחד ממוקדי העניין של המכון למדיניות העם היהודי. המכון ערך בשנים האחרונות סדרת דיאלוגים עם יהודים מחויבים לקהילה בנושאים זהותיים, ערכיים ומשותפים לעם היהודי, הנוגעים לישראל ולתפוצות. הדיאלוגים נערכו ביותר מ-40 קהילות יהודיות ברחבי העולם.

לראשונה בתולדותיה הופכת ישראל לנושא פוליטי מפלגתי. הדבר טרם בא לידי ביטוי בקונגרס האמריקני, שבו ממשיכה ישראל ליהנות מתמיכה דו-מפלגתית, אך הוא מתחיל להסתמן בקרב הציבור האמריקני הכללי. הדמוקרטים באופן כללי מודאגים יותר מן הרפובליקנים ממה שהם רואים ככיבוש הגדה המערבית, הרחבת ההתנחלויות, היחס לפלסטינים ובמידה פחותה יותר - לערבים הישראלים. סקר מכון "פיו" המוערך משנת 2018 מצא פער גדל והולך בין דמוקרטים לרפובליקנים מבחינת התמיכה בישראל או בפלסטינים: 79 אחוז מהרפובליקנים אמרו כי הם תומכים בישראל יותר מאשר בפלסטינים, לעומת 27 אחוז בלבד מהדמוקרטים.

לנוכח הקיטוב הפוליטי הקיים כיום באמריקה - והניכור העמוק של הדמוקרטים מן המימשל של טראמפ, קשה יותר ויותר לשמור על תמיכה דו-מפלגתית בישראל. הקשרים האישיים והפוליטיים ההדוקים שבין ראש ממשלת ישראל לבין נשיא ארה"ב והתנועה האוונגליסטית בארה"ב מוסיפים לקושי הזה, במיוחד בציבור היהודי.

כ-70 אחוז מכלל יהודי ארה"ב הצביעו ב-2016 בעד המועמדת הדמוקרטית. בשעה שישראל, עקב השינויים הדמוגרפיים הופכת ליותר אורתודוקסית

- לקדם יצירת מנגנונים להתייעצות עם מנהיגי התפוצות טרם קבלת החלטות;
 - לגייס משאבים המחזקים פרויקטים לטיפול יחסי ישראל - תפוצות ("תגלית" ו"מסע");
 - לעודד חילופי תרבות בין התפוצות וישראל בתחומי אמנות, מוסיקה, מדע וספרות;
 - לחזק את המגעים עם החלקים הליברליים והפרוגרסיביים של הקהילה היהודית. מאמצי מדינת ישראל והעולם היהודי צריכים להתמקד מצד אחד ב'הרחבת האוהל' ומצד שני בהסכמה על קווים אדומים שחצייתם תהווה פגיעה באחריות ובכבוד ההדדי.
 - לעודד את הקהילה האורתודוקסית ההולכת וגדלה בארה"ב להשתלב יותר בפעילויות של כלל הקהילה היהודית באמריקה ובחיי הציבור הכללי;
 - להבהיר כי החלטות המתקבלות בתפוצות בנושאים יהודיים הקשורות לקהילות התפוצות יכובדו בישראל.
- אם ברצונה של ישראל לא לאבד תמיכה בקהילה היהודית - תמיכה שבעבר הבטיחה את חיזוק יחסי ישראל-ארה"ב, ואת הקשר עם מגזרים משמעותיים אחרים של הציבור האמריקני, אין לוותר על יהודים לא-אורתודוקסים ופרוגרסיביים - אדרבא, יש לקרבם. כמו כן, יש חשיבות קריטית לכך שממשלת ישראל תמנע את הפיכתה של ישראל לנושא פוליטי המייצר קיטוב.

דניס רוס וסטוארט אייזנשטאט

מבחינה הדתית והפוליטיקה הישראלית הופכת ליותר שמרנית, יש סכנה פוטנציאלית להתנגשות ערכים בין יהודי התפוצות, שברובם הם קונסרבטיבים, רפורמים או חילונים בנטייתם הדתית וליברלים בנטייתם הפוליטית, לבין ישראל. בשנת 2017 היוו החרדים כ-15 אחוז מכלל האוכלוסייה היהודית בישראל; בשנת 2030 הם צפויים להוות יותר מ-20 אחוז, בשל שיעורי הילודה הגבוהים אצלם, וב-2065, כ-40 מכלל יהודי ישראל, וכשליש מכלל האוכלוסייה הישראלית.

תמונת מראה של מגמה דמוגרפית זו נגלית בארה"ב, בה הקהילה האורתודוקסית, שחבריה מהווים כעת כ-12 אחוז מכלל יהדות אמריקה, ושנטייתם הפוליטית שמרנית בדרך כלל, גדלה בקצב מהיר בהרבה מן הקהילה הלא-אורתודוקסית, גם בשל שיעורי ילודה וגם בשל שיעורים גבוהים של נישואי תערובת (כ-30 אחוז מהילדים עד גיל 18 בארה"ב גדלים במשפחות אורתודוקסיות. בניו-יורק רבתי, השיעור מגיע לידי 70 אחוז).

דאגותיהם של חברי הקהילה היהודית הלא-אורתודוקסית בארה"ב הוחרפו עוד יותר בשל החלטת הממשלה לבטל את מתווה הכותל ולהחמיר את מתווה הגירורים. בנוסף לנושאים אלה, יש סדרה של פעולות בתחום החקיקה שרבים מן היהודים האמריקנים הליברליים רואים בהן אתגר לדמוקרטיה הישראלית. מה שמחזק עוד יותר מגמות אלה היא הנטייה להתעלם מדאגותיהם של הזרם הרפורמי והקונסרבטיבי.

מעולם לא היה חשוב יותר להאזין ליהודי התפוצות, ובהתחשב בהתפתחויות האמורות, ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי כוללת מספר המלצות:

הצעות לכיווני מדיניות¹

יחסים עם קהילות התפוצות

- לעודד את הקהילה האורתודוקסית והקהילה החרדית, במיוחד בארה"ב, ליטול תפקיד פעיל בחיי הקהילה היהודית הכללית והחברה האמריקנית הכללית ולהשתתף בפוליטיקה ברמה הכלל-ארצית ובשירות הציבורי בכלל.
- לשמור על קשר ומעורבות עם המגזרים הליברליים בעם היהודי ולנקוט גישה פלורליסטית רחבה. מאמצי מדינת ישראל והעולם היהודי צריכים להתמקד מצד אחד ב'הרחבת האוהל', ומצד שני בהסכמה על קווים אדומים שחצייתם תהווה פגיעה באחריות ובכבוד ההדדי.
- לגייס משאבים לחיזוקם של פרויקטים המטפחים קשרי ישראל-תפוצות (כגון "תגלית" ו"מסע"). לעודד חילופים תרבותיים בין ישראל לבין התפוצות בתחומי האמנות, המוסיקה, המדע והספרות.
- להיוועץ במנהיגים יהודיים בתפוצות לגבי החלטות המשפיעות על יהודי התפוצות. לכבד את החלטותיהן של הקהילות היהודיות בתפוצות, במגמה לאפשר לקהילות לנהל את חייהן.
- לנצל את היתרונות הטמונים בקבוצות עולים השומרות על קשרים משמעותיים עם ארצות המוצא שלהם.

השתלבות חרדית במדינת ישראל

להמשיך את המדיניות המאוזנת והפרגמטית כלפי השתלבות החרדים בחברה הישראלית הכללית, ולאפשר לאותם חרדים המעוניינים בכך השתלבות תוך שמירה על זהותם הייחודית.

גיור

להבטיח כי רשות הגיור, אם וכאשר תקום, תכלול נציגים מן התפוצות לא רק מן הקהילה האורתודוקסית, אלא גם מן הזרמים הלא-אורתודוקסיים כגון הקונסרבטיבים והרפורמים (הדרתם עלולה לגרום לניכורם של יהודי התפוצות מישראל).

אסיה

לערב את יהודי התפוצות בפעילות קירוב ישראלית-יהודית ביבשת אסיה בתחומי התרבות, האמנות, האקדמיה והפעילות האינטלקטואלית, במגמה ליצור "עוצמה רכה" ביבשת זו שחשיבותה וכוחה הולכים ועולים.

הערות

1 השנה החלטנו להתמקד במספר מצומצם של המלצות לצעדי מדיניות מעשיים. הסיבה לכך מפורטת בפרקים הרלבנטיים של ההערכה.

גיאופוליטיקה

2017-2016 ■

2018-2017 ■

למרות הישגים אסטרטגיים משמעותיים (נטישת ארה"ב את הסכם הגרעין עם איראן, תיאום חיובי מול מוסקבה לגבי הזירה הסורית ועוד), השנה האחרונה לא סימנה תפנית שמבטיחה פתרון לבעיות האסטרטגיות היסודיות בפניהן ניצבת ישראל: האיומים הביטחוניים (הגרעין האיראני, חיזבאללה וחמאס) והאתגר - הפוליטי, הביטחוני, הדמוגרפי והמוסרי - בהיעדר פתרון לסוגיה הפלסטינית. על רקע זה אנו מזיזים את המחוג מעט בכיוון חיובי, לצד הערת אזהרה כי הצללים הנ"ל עלולים להטותו לאחור במהירות יחסית.

בשנה האחרונה נרשם שיפור מסוים נוסף במאזנה האסטרטגי של ישראל, אך גם השתקפה בה הסיטואציה הגיאופוליטית עתירת אי-הוודאות שבה נמצאת ישראל. מחד גיסא - ישראל חזקה צבאית וכלכלית, משוחררת מאיום של צבאות סדירים, בעלת הרתעה, מערכת קשרים מתפתחת ועוצמה אזורית מוכחת, יחסיה עם הבית הלבן בשיאם והיא מקיימת יחסי עבודה הדוקים עם רוסיה. מאידך גיסא - על האופק האסטרטגי שלה מעיבים צללים של הידרדרות אלימה אפשרית מול איראן, חיזבאללה, סוריה, חמאס ואולי אף בשטחי יו"ש.

דמוגרפיה יהודית

4

2017-2016 ■

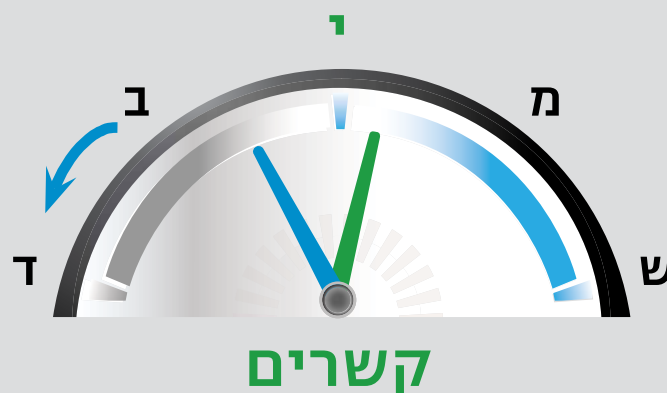
2018-2017 ■

מדינות המוצא העיקריות הן רוסיה, אוקראינה, צרפת וארה"ב. באופן כללי יותר, שלושה-רבעים מבין העולים הגיעו מאירופה, עוד 15 אחוזים מאמריקה ואוקיאניה, וכתשעה אחוזים מאסיה-אפריקה. שיעורי הפיריון של נשים יהודיות בישראל המשיכו לטפס: מ-3.09 בשנת 2014 ל-3.11 בשנת 2015 ול-3.16 בשנת 2016. מאזן הישראלים היוצאים והחוזרים לאחר שהות של שנה ומעלה בחו"ל נותר בשנים האחרונות פחות או יותר קבוע סביב ה-7,000 איש אבל ב-2017 הוא גדל במעט לכ-8,000. היחס בין יהודים לבין לא-יהודים במדינת ישראל (לרבות המתיישבים היהודים ביהודה ושומרון) נותר ללא שינוי: 79 אחוזים לעומת 21 אחוזים.

המאפיין הבולט של הדמוגרפיה היהודית בשנה החולפת הוא ההמשכיות בדפוסים משנים קודמות, תוך כדי גידול איטי במספרם של היהודים בעולם. לפיכך המחוג הדמוגרפי נותר על כנו. בשנת 2017 התווספו כמאה אלף איש לאוכלוסייה היהודית העולמית, והיא נאמדת כיום בכ-14.6 מיליון. התמורות בגודל האוכלוסייה היהודית בעולם מבליטות את הגידול במספרם של היהודים בישראל מ-6,834,000 בראשית 2017 ל-6,956,000 בראשית 2018 ואת היציבות במספרם של היהודים בארה"ב העומד על כ-5.7 מיליון (שתי הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בימינו). לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2017 היה מספר העולים כ-27,000 - גבוה בכאלף מבשנה הקודמת.

קשרים בין קהילות יהודיות

5

2017-2016 ■

2018-2017 ■

מספר התפתחויות חשובות, השתיים הבולטות הן:
1. חיזוק הקשרים עם ממשל טראמפ, ששיאו קיבל ביטוי בהעברת השגרירות לירושלים וביציאת ארה"ב מהסכם הגרעין עם איראן. 2. הביקורת החריפה שספגה ישראל מיהודים בשל מדיניותה כלפי מהגרים בלתי-חוקיים, ובמידה פחותה יותר - בשל מדיניותה בעזה.

התפתחויות אלה השפיעו במידת-מה על הדינמיקה של היחסים, בעיקר בין ישראל לבין יהודי ארה"ב, וגרמו להטיית המחוג לכיוון של היחלשות. לאור זאת אנו מציבים את המחוג בין "יציב" לבין "בעייתי".

הטבלה הבאה מתארת בקצרה התפתחויות בשנים 2017-18 אשר תרמו לחיזוקם או החלשתם של הקשרים בין קהילות יהודיות ברחבי העולם - בדגש על קשרי ישראל - תפוצות. מובן מאליו שלשיבושים ביחסים בין ישראל לבין יהודים במדינות אחרות, במיוחד ארה"ב, נודעת השלכה על זירות אחרות כגון גיאופוליטיקה ומשאבים חומריים.

הדינמיקה של הקשרים היהודיים ב-2017-18 לא השתנתה בהרבה לעומת השנה הקודמת. מגמות ארוכות-טווח שזוהו בשנים קודמות ממשיכות להתקיים בעולם היהודי ובישראל. אשתקד התרחשו

התפתחויות המחלישות קשרים	התפתחויות המחזקות קשרים	
הקיטוב הפוליטי בארה"ב מאלץ את היהודים לבחור צד - דומה כי תומכי המפלגה הדמוקרטית מתרחקים מישראל	גידול בעוצמתה הפוליטית של הקהילה האורתודוקסית בארה"ב, שיש לה קשרים איתנים עם ישראל (ועם מימשל טראמפ)	1
המדיניות הביטחונית התקיפה של ישראל (בעיקר בעזה) גורמת לאי-נחת בקרב יהודים ליברלים	התפתחויות בזירה הביטחונית (איראן, עזה) מדרבנות וממריצות תמיכה יהודית בישראל	2
התפתחויות פוליטיות בישראל גורמות דאגה בקרב יהודים רבים. הדאגות העיקריות השנה: המדיניות כלפי מבקשי מקלט, חקיקה הנוגעת לבית-המשפט העליון	ציון 70 שנה להקמתה של מדינת ישראל מהווה הזדמנות חינוכית ואמוציונלית ליצירה ולחיזוק של קשרים	3
המגמות הדמוגרפיות בישראל ובתפוצות נמשכות ללא שינוי, וכתוצאה מכך הולכים ומתחזקים הפערים באופיין של שתי הקהילות - ישראל והתפוצות. מגמות אלו מתחזקות עם התגברות התופעה של נישואי תערובת	המשך מגמת ההצטיינות הישראלית בתחומים שונים (במיוחד היי-טק) תורמת לדימוי החיובי של ישראל בקרב יהודים	4

זהות והזדהות

זהות

2017-2016 ■

2018-2017 ■

במקביל, ניתן לזהות בארה"ב קבוצות גדולות של יהודים צעירים (למעט אורתודוקסים) שעוצמת הזהות היהודית שלהם אינה חזקה - ושאינן להם מעורבות בפעילות במסגרות יהודיות. כפי שהסברנו בהערכות קודמות, אחוז גבוה מקרב מי שמזהים במחקר כיהודים "ללא דת", יהודים "תרבותיים" או "סתם יהודים" מפגינים רמה נמוכה של שייכות, הן תודעתית והן מעשית, לקהילה היהודית. על פי אינדיקציות שנוספו השנה, שיעור קבוצה זו בקרב כלל היהודים בארה"ב ממשיך לגדול. עם זאת, לקבוצה זו מכוונים מאמצים חינוכיים רבים, שעל פי ממצאים ראשוניים תורמים לעליה ברמת ההזדהות היהודית שלהם, אולם בשלב זה, מוקדם לקבוע זאת בוודאות.

בחתיירה לחיזוק עוצמת ההזדהות היהודית, מגמות חיוביות ושליליות ממשיכות לאזן זו את זו, ועל כן אנו משאירים את המחוג ללא תזוזה מהשנה שעברה. ביהדות התפוצות אנו מוצאים כמה קבוצות (ובהן בולטת הקבוצה הגדלה דמוגרפית של אורתודוקסים) שעוצמת הזהות היהודית שלהן חזקה ורמת המחויבות שלהן ליהדות ולעם היהודי גבוהה. כיום, כמעט שליש מהילדים היהודים בארה"ב גדלים במשפחות אורתודוקסיות, ועל כן בסביבה שיש בה נטייה לזהות יהודית חזקה. עם זאת, פלח ניכר (כשני שלישים) מקבוצה זאת הם חרדים אשר מעורבים בצורה פחותה בפעילות הקהילתית של כלל יהדות אמריקה.

בקרב יהודים ישראלים, המדדים של זהות יהודית מוכרחים להתייחס לכך שהסביבה היהודית שבה הם חיים מייצרת רמה משמעותית של זהות והזדהות, אם כי כזו הניתנת לפרשנויות שונות (סקרים שונים מצביעים על כך שכ-46% מהאוכלוסייה היהודית בישראל רואים את עצמם קודם יהודים ו-35% תופסים עצמם קודם כישראלים. כ-19% נוספים מציינים שניהם או כל אחד מהם). לכל הקבוצות בישראל - כולל החילונים - יש זיקה למסורת ולפרקטיקה דתית, אם כי ברמות שונות ותוך כדי פרשנויות שונות. ליהודים בישראל יש גם הזדהות גבוהה עם העם היהודי. הזדהות זו גבוהה יותר בקרב ציבור מסורתי ודתני, ונמוכה יותר - אם כי עדיין גבוהה למדי - בקרב הציבור החילוני. עם זאת, הזדהות זאת לא בהכרח מתורגמת להסכמה על האופן שבו מדינת ישראל צריכה לבטא את יחסיה עם

שאר יהודי העולם, וגם לא להסכמה לגבי האופן שבו הזדהות היהודית תבוא לידי ביטוי בתוך גבולותיה. הן בזירה הרעיונית והן בזירה הפוליטית ממשיכה להתנהל מחלוקת ביחס לשאלות העוסקות ביחסי דת ומדינה ומעמד הרבנות הראשית, ושאלות אחרות הנוגעות לביטויים של הדת היהודית במרחב הציבורי והפוליטי. מחלוקת זו, שחלק משמעותי ממנה מתייחס לדומיננטיות של הפרשנות האורתודוקסית ליהדות בזירה הפוליטית, מכרסמת בדימוי החיובי של התרבות היהודית ומולידה התנגדות (כפיה דתית) הן בישראל והן מחוצה לה. הרב-גוניות והפלורליזם ביחס לתפיסות השונות של הזדהות היהודית בישראל, תורמים לחוסנה של החברה הישראלית, ואולם לעיתים המחלוקת הופכת לשיח פוגעני ומדיר, כאשר שני הצדדים מערערים על השתייכותו הלגיטימית של הצד השני לחברה הישראלית.

משאבים חומריים

משאבים

2017-2016 ■

2018-2017 ■

- שוקי המוצרים זקוקים לרפורמות נוספות על מנת לחזק את שיעורי התחרותיות והפריון. לפי דיווחי ה-OECD לשנת 2018:
 - המשק חזק.
 - חלה ירידה באי-השוויון בהכנסות, אולם נמשכים הפערים הכלכליים הגדולים והיעדר לכידות חברתית.
- ה-Economist Intelligence Unit מנבאת ששיעור הצמיחה ארוך-הטווח יהיה בממוצע 3.5% לשנה בין השנים 2018-2019 ו-2.1% לנפש, שיעור זה ישמור את ממוצע ההכנסות קרוב לזה שבמדינות עשירות ומפותחות.

- לא התחוללו שינויים משמעותיים בין 2017 ל-2018. הגורמים החיוביים והשליליים של אשתקד נותרו בעינם. הצבת המחט של שעון המשאבים החומריים קרוב מאוד ל"מתקדם" תואמת את הנסיבות הנוכחיות. באשר לישראל, ברור שעלינו לעדכן את רשימת הגורמים שיש לעקוב אחריהם:
- ישראל חסרים בין 10 ל-12 אלף עובדים בעלי הכשרה במגזר ההיי-טק.
- דרושות השקעות בחינוך ובתשתיות על מנת לחזק את שיעורי הפריון ארוך-הטווח ואת השוויון החברתי.

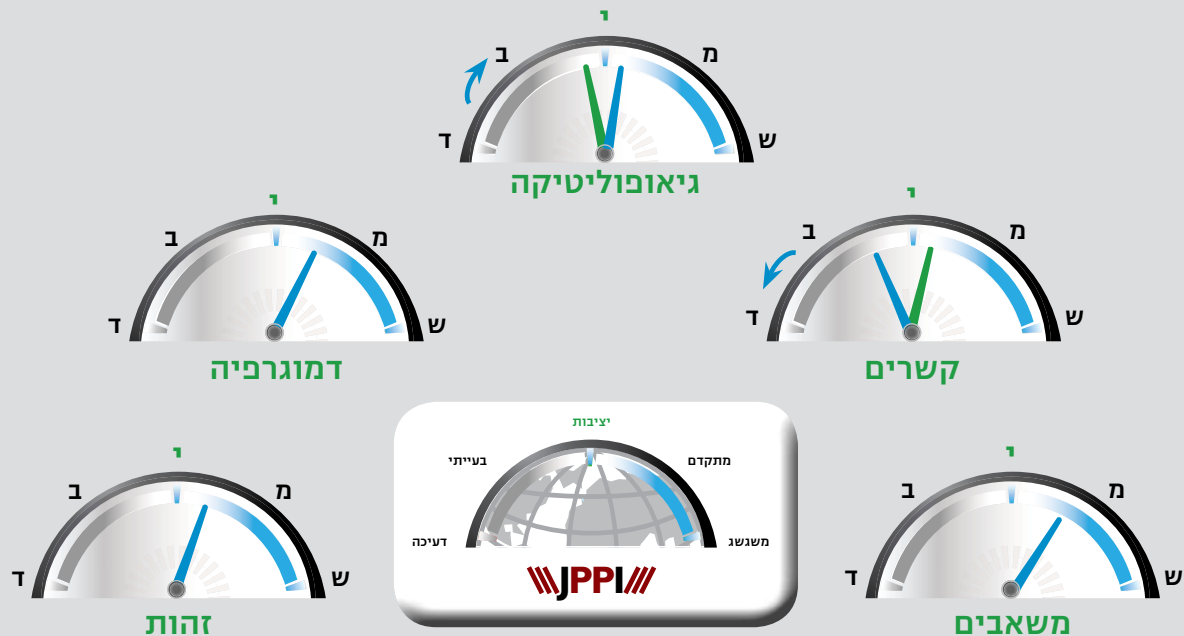
באשר לחוץ לארץ, המוסדות היהודיים מתמודדים היטב עם האתגר של המעבר למגמות חדשות של נתינה יהודית, וקהילות יהודיות ממשכות להתרכז במשקים המפותחים ביותר ולמלא בהם תפקידים כלכליים פעילים.

"המשק הישראלי ממשיך להציג ביצועים מאקרו-כלכליים ופיסקאליים מצוינים. שיעור הצמיחה חזק, שיעור האבטלה נמוך ואף נמצא בירידה. שערי הריבית נמוכים, המחירים יציבים, המדיניות הפיננסית שקולה, והחוב הציבורי נמוך באופן יחסי ונמצא בירידה. רמת החיים הממוצעת משתפרת, בעיקר הודות לשיעורי תעסוקה גבוהים יותר. המשך מדיניות מאקרו המתירה את הרסן, והמשך ההשקעות המתוכננות במאגרי הגז התת-ימיים יעודדו צמיחה נוספת. על רקע זה, הישראלים נותרו - בממוצע - מרוצים מחייהם יותר מאשר תושבי רוב מדינות העולם האחרות."¹

הערות

OECD (2018), OECD Economic Surveys: Israel 2018, 1
 OECD Publishing, Paris, p.10. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-isr-2018-en

אפיון המנועים העיקריים של המכון למדיניות העם היהודי המשפיעים על העם היהודי בשנים 2017-2018

2017-2016 ■

2018-2017 ■

מדדים נבחרים על יהדות העולם 2017-2018

מספר חברי פרלמנט יהודיים / סה"כ חברי פרלמנט	עולים לישראל (ארץ מגורים אחרונה)	שיעור נישואי תערובת (%)	דירוג במדד הפיתוח האנושי של האו"ם (HDI)	תח"ג לנפש (במטבע ביני"ל)	אוכלוסייה יהודית (המדרת ליבה)		ארץ
					2017	1970 ^א	
2016-2017	2016 ^ה	חדיש ביותר קיים	2015	2017	2017	1970 ^א	עולם
102/120 ^ו	-	5	19	36,340	14,511,100	12,633,000	ישראל
32/535 ^א	-	-	-	-	6,090,100	5,686,000	צפון אמריקה
13/443 ^ו	2,682	**58	10	59,501	15,700,000	5,400,000	ארצות הברית
	296	15-24.9	10	48,265	390,000	286,000	קנדה
	-	-	-	-	378,900	514,000	אמריקה הלטינית
	255	25-34.9	45	20,875	180,500	282,000	ארגנטינה
	579	25-34.9	79	15,602	93,800	90,000	ברזיל
	89	1-4.9	77	19,902	40,000	35,000	מקסיקו
	-	15-95	-	-	64,600	107,000	מדינות אחרות
	-	-	-	-	1,078,700	1,331,000	אירופה פרט לחמ"ע
	4,239	25-34.9	21	43,761	456,000	530,000	צרפת
****19/650	632	*26	16	44,118	289,500	390,000	הממלכה המאוחדת
	138	45-54.9	4	50,425	116,500	30,000	גרמניה
	15	-	50	24,508	9,200	-	רומניה
	11	-	56	21,687	2,000	-	בלגיה
	79	60	43	29,474	47,500	70,000	הונגריה
	-	33-75	-	-	158,000	171,000	שאר האיחוד האירופי
	-	50-80	-	-	38,000	140,000	השאר מחוץ לאיחוד

מדינות חבר העמים לשעבר	268,500	2,151,000	2,151,000	268,500	2,151,000	2,151,000	מדינות חבר העמים לשעבר
רוסיה	176,000	808,000	808,000	176,000	808,000	808,000	רוסיה
אוקראינה	53,000	777,000	777,000	53,000	777,000	777,000	אוקראינה
שאר המ"ע באירופה	22,800	312,000	312,000	22,800	312,000	312,000	שאר המ"ע באירופה
שאר המ"ע באסיה	16,700	254,000	254,000	16,700	254,000	254,000	שאר המ"ע באסיה
אסיה (שאר)	18,900	104,000	104,000	18,900	104,000	104,000	אסיה (שאר)
אפריקה	74,000	195,000	195,000	74,000	195,000	195,000	אפריקה
אתיופיה	100	-	-	100	-	-	אתיופיה
דרום אפריקה	69,300	118,000	118,000	69,300	118,000	118,000	דרום אפריקה
מרוקו	2,200	-	-	2,200	-	-	מרוקו
מדינות אחרות	2,400	-	-	2,400	-	-	מדינות אחרות
אוקיאניה	120,800	70,000	70,000	120,800	70,000	70,000	אוקיאניה
ניו זילנד	50,334	65,000	65,000	50,334	65,000	65,000	ניו זילנד
מדינות אחרות	38,934	7,600	7,600	38,934	7,600	7,600	מדינות אחרות
	15-24.9	13	13	15-24.9	13	13	
	15-24.9	2	2	15-24.9	2	2	
	66	123	123	66	123	123	
	40	174	174	40	174	174	
	220	119	119	220	119	119	
	5,809	84	84	5,809	84	84	
	6,992	49	49	6,992	49	49	
	-	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	
	115	13	13	115	13	13	
	6/150	2	2	6/150	2	2	

1. מקור: לידרמורפינה וסטטיסטיקה של היהודים, המכון ליהדות זמננו ע"ש הרמן, האוניברסיטה העברית בירושלים

2. מקור: (7.11 Appendix) American Jewish Year Book 2017 (IMF) תחזיות הקרן לשנת 2017. תמ"ג לנפש בהתבסס על שווי כח הקנייה (PPP) לנפש, מטבע בין לאומי.

3. מקור: אתר קרן המטבע הבינ"ל (IMF) תחזיות הקרן לשנת 2017. תמ"ג לנפש בהתבסס על שווי כח הקנייה (PPP) לנפש, מטבע בין לאומי.

4. מדי משולב של בריאות הציבור, רמת הכנסה ורמת הכנסה ריאלית, המקור:

5. מקור: (UNDP) United Nations Development Programme, Human Development Report 2015, Work for Human Development.

6. מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון זסטטיסטיקה לישראל, 2017.

7. מסתמך על נתוני שנה שעברה אלא אם צויין אחרת

8. לא כולל "חסרי דת", כולל מזרח ירושלים, רמת הגולן והמזרח המערבית

9. לפי תחזיות אוכלוסייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (תלופה ביוניור) עד שנת 2025 תגדל האוכלוסייה היהודית בישראל ל- 7.3 מיליון (שנתון סטטיסטי לישראל, 2014, לוח 2.10, ע' 111)

10. מקור: עיבוד המכון למדיניות העם היהודי על נתונים מאתר הכנסת העשרים, מאי 2018

11. מלבד אנדו זה של 5.7 יהודים תצא סקר האוכלוסייה היהודית של פיו משנת 2013 עוד תליון איש 600,000 מנוגרים ו- 400,000 ילדים) שהם יהודים חלקיים.

12. מקור: 2-14th-congress-of-the-jewish-virtual-library.org/jewish-members-of-the-14th-congress-of-the-jewish-virtual-library.org

13. מקור: עיבוד על-ה- JPK המבוסס על: 400773-fewer-jewish-MPs-after-election-400773

14. ועל רשימת חברי המפלגות המתנהגים בפועל: B-#mp-lords-and-offices/mps-parliament.uk

* הנתונים לקוחים מתוך דו"ח JPR - Jews in couples- Marriage, intermarriage, cohabitation and divorce in Britain, David Graham

שהתפרסם ביולי 2016:

** מקור: A Portrait of Jewish Americans, the Pew Research Center's 2013 survey of US Jews. Figures are based on current, intact marriages

*** Source: David Saks from S A Jewish Board of Deputies.

**** אנו מבקשים להודות לחבר הפללמנט האוסטרלי המוכרז מ"כאל דנוי, אשר סייע לנו עם הנתונים

V הסטטיסטיקות עודכנו תודות לעזרת האדיבה של דיוויד קופר, מנהל המחלקה לקשרי ממשל במרכז לישראל ולנושאים יהודיים (CUA), קנדה (2015)

האיומים האסטרטגיים על מדינת ישראל והשלכותיהם על העם היהודי

המאזן האסטרטגי – נכסים

- ישראל הינה המעצמה הצבאית המובילה במזרח התיכון, בעלת כושר הרתעה אפקטיבי ועדיפות ביטחונית בולטת על פני כל אויב או יריב.
- האיום הצבאי הקונבנציונלי על ישראל מצד צבאות מדינתיים סדירים פחת משמעותית עקב התהפוכות האזוריות והקריסה הפנימית במדינות כסוריה ועיראק.
- האיום הצבאי הבלתי קונבנציונלי פחת אף הוא לפחות לפרק זמן מסוים – סוריה התפרקה מרוב יכולותיה הכימיות (אף כי לא מכולן). תכנית הגרעין האיראנית נבלמה זמנית והוסגה לאחור לזמן מה עקב ההסכם האיראני-בינלאומי, וכיום היא מעומתת עם מדיניות אמריקאית נוקשה מבעבר עם יציאת ארה"ב מהסכם זה.
- ישראל מקיימת עוצמה כלכלית וטכנולוגית משמעותיים יחסית לגודלה, עם תמ"ג לנפש שחצה את רף 37,000 הדולר, תעשיית היי-טק וסייבר מתקדמת, משאבי גז בים-התיכון ומנועי יזמות וחדשנות.
- הברית האסטרטגית של ישראל עם ארה"ב, על מכלול תמורותיה לישראל, חזקה ויציבה. ישראל נהנית גם מתמיכה בסיסית חזקה יחסית בקרב הציבור האמריקאי.

במלאת שבעים יובלים לקיומה, לא נשקף למדינת העם היהודי איום קיומי בטחוני בעתיד הנראה לעין, והמאזן האסטרטגי הכולל שלה הוא חיובי ואף רשם שיפורים בשנה האחרונה. בה בעת, על מאזן זה מעיבים צללים קודרים המאיימים להטות אותו לרעה במרוצת הזמן ועלולים לעשות כן במהירות יחסית.

משום צללים אלה ומשום היות חלקם שרוי במחלוקת פוליטית ואידיאולוגית עמוקה בתוך החברה הישראלית, קיים קיטוב בישראל ובתפוצות בנוגע להערכת חוסנה של ישראל לטווח הארוך. ברי כי למדינת ישראל יכולת להשפיע במידה מסוימת על מגמת פני הדברים. הכרעותיה, כולל החלטות שלא להכריע, אמנם יכולות להשפיע רק על חלק מוגבל מהתמונה הכוללת בכמה מממדיה, אולם גם הכרעות אלה עשויות להתברר כהרות גורל לישראל ולעם היהודי.

ישראל נוסדה כמדינת הלאום של העם היהודי, ולמך הקמתה על ידי האו"ם המוצלים מחורבן השואה מתקיימת בינה לבין חלק ניכר מיהדות התפוצות אמנה בלתי כתובה של ערבות הדדית, ובעיני הסביבה הלא-יהודית – ממשק או זהות מסוימים. מכאן שלכל התפתחות קריטית לגורל המדינה ולכל החלטה גורלית המתקבלת בירושלים השלכה פוטנציאלית על יהדות העולם. זו מצידה היא אחד ממכפילי הכוח הפוטנציאליים של מדינת ישראל.

- חזבאללה, השחקן הלא-מדינתי החזק ביותר העומד לרשות איראן והמשמעותי ביותר באזור בכלל, הפך בשנות המלחמה בסוריה ממיליציה לצבא. הוא מחזיק בארסנל משמעותי ביותר של רקטות (למעלה מ-120,000) המכוונות לעבר ישראל וחותר בסיוע איראן לשרג את דיוקן ולהעצים בכך את האיום האסטרטגי על ישראל.

- התבססות איראן בסוריה ולבנון מגבירה את החיכוך הישיר בין ישראל לאיראן ועלולה להביא לעימות ישיר ביניהן בו תפעיל איראן בין השאר את עוצמת חזבאללה נגד ישראל. בתרחיש של עימות צבאי בצפון עלולה ישראל לשלם מחיר משמעותי נוכח העובדה שהעורף שלה חשוף יחסית (בעוד האויב פועל נגדה מתוך אזורים מאוכלסים). היא עלולה גם להיות מאותגרת (לראשונה) בו-זמנית גם מעזה.

- הסכם הגרעין עם איראן הותיר על כנן את שאיפות הגרעין של איראן ואת התשתית הגרעינית שלה. אם לא תשכיל ארה"ב לבלום את שאיפות איראן בתחום זה, בפרט לאחר יציאתה מההסכם הגרעיני עם איראן, לא יאחר האיום הגרעיני האיראני לחזור לפתחה של ישראל.

- רוסיה הפכה לשחקן קבע עם נוכחות צבאית בזירה שכנה לישראל, ובנסיבות מסוימות עלול הדבר להשפיע לרעה על האינטרס הישראלי נוכח מפגש האינטרסים הרוסי עם אויבותיה של ישראל.

- ארצות-הברית נמצאת במגמה כללית של צמצום חתימת מעורבותה, בעיקר הצבאית, במזרח-התיכון ובפרט בסוריה.

- העדר פתרון הבעיה הפלסטינית לאורך זמן מהווה כר צמיחה ודלק מניע לאיומים על ישראל העלולים בנסיבות מסוימות לצבור תאוצה ולהתפרץ. בכללם:

1. איומי טרור משמעותיים מצד בודדים וקבוצות מאיו"ש ומעזה.

- הסכמי השלום עם מצרים וירדן נותרו עוגנים יציבים חרף סערות הזמן.

- יתר על כן, איומי השאיפות האיראניות, הטרור האסלאמיסטי-ג'האדיסטי ואי היציבות במרחב, כמו גם סימני שאלה על תפקיד ארה"ב באזור בהווה ובעתיד - יצרו מפגש אינטרסים בין ישראל לבין מדינות מפתח סוניות (מצרים, ירדן ומדינות המפרץ ובראשן סעודיה) המהווה כר לשות"פ ביטחוני חסר תקדים עם חלקן, לשות"פ כלכלי-אנרגטי ואף לתיאום מדיני.

- לישראל רשת מתפתחת וענפה של קשרי חוץ מדיניים וכלכליים גלובאליים, כולל יחסי עבודה הדוקים עם רוסיה והבנות עימה בנושאים אזוריים (כולל האפשרות המסתמנת להבנות בסוגיית הנוכחות האיראנית בסוריה), התעניינות סינית גוברת בישראל מבחינה כלכלית, יחסים מתהדקים עם הודו, מדינות אפריקה ומדינות חבר העמים לשעבר, וציר מתפתח בענייני אנרגיה עם יוון וקפריסין.

- כיוצא מכל אלה, מסע הדה-לגיטימציה הבינלאומי נגד ישראל לא הצליח עד כה לצבור משקל אסטרטגי ולהשפיע על ישראל ברמת המקרו.

המאזן האסטרטגי - צללים

- איראן, על מדיניותה העוינת לישראל, מבססת עצמה כשחקן אזורי דומיננטי-מתמיד על חורבות ה"אביב הערבי" ודאע"ש ובונה מרחב השפעה ישיר החותר להשתרע מטהראן ועד הים התיכון.

- כחלק ממערך אזורי זה הנשען בין השאר על הדומיננטיות שלה בעיראק, סוריה ולבנון ועל מיליציות שיעיות בהיקף נרחב, פועלת איראן במרץ להפוך את סוריה (כולל אך לא רק דרום סוריה, בגבול עם ישראל) ולבנון לחזית צבאית מאיימת מול ישראל. זאת, לצד ניסיונות להרחיב את "ציר ההתנגדות" לישראל לזירה הפלסטינית, בעיקר בעזה.

והאזורי, לאחר שהן ארה"ב (בממד הגרעיני) והן ישראל (בממד האזורי) הגדילו את ההימור של "הליכה על הסף", ולהתפתחות הצללים הפלסטיניים לאורך זמן.

סיכום

בסיכומי של דבר, ישראל חזקה אך בה בעת פגיעה ועל כן איננה יכולה לשקוט על השמרים. עליה לשים לב היטב לצללים העלולים להפך את מאזנה האסטרטגי החיובי ולהתייחס אליהם ככל שניתן. לצד טיפוח עוצמתה הצבאית וכושר ההרתעה החיוניים שלה, ובמיוחד לנוכח האיום הביטחוני המשמעותי ביותר הנשקף מצד הציר האיראני על יכולותיו הצבאיות ושאיפותיו ההגמוניות והגרעיניות, שומה על ישראל לטפח את מרכיבי ה"כוח הרך/חכם" ובהם הברית האסטרטגית עם ארה"ב שאין לה תחליף (שום קשר, כולל עם רוסיה, סין והודו איננו יכול להוות תחליף ליחסים אלה המבוססים על מצע של ערכי יסוד משותפים ועל משקלה של הקהילה היהודית בארה"ב), הקשרים במרחב האזורי והלגיטימציה הבינלאומית שלה (המושפעת בעיקר הן מההקשר הפלסטיני והן מהצביון הדמוקרטי-ליבראלי שהיא מקרינה).

יתר על כן, על ישראל לשקלל אל תוך המאזן האסטרטגי שלה את טיפוח הקשר עם יהדות התפוצות כמכפיל כוח, תוך שימת לב וחתיירה לחיזוק מרכיב הערבות ההדדית. יש להביא בחשבון כי הבשלת חלק מהצללים שצוינו לעיל נושאת בחובה איומים פוטנציאליים לא רק על ישראל אלא גם על התפוצות, כולל איומים ביטחוניים/אנטישמיים כתגובה לסכסוכים אלימים במרחב (בחזיתות האיראנית, הסורית-לבנונית, הפלסטינית ומול ארגוני טרור). בסופו של יום, על מנת להוות "אור ליהודים" על ישראל למצב עצמה הן כמקלט ביטחוני פוטנציאלי אך לא פחות מכך גם כמקור גאווה והזדהות ערכית לכל יהודי באשר הוא.

2. סכנת התלקחות רבתי בגזרת רצועת עזה, המהווה "חבית חומר נפץ" בפרט על רקע מצבה הכלכלי-הומניטרי החמור של הרצועה.

3. פגיעה ביחסי ישראל עם חלק ממדינות-ערב. חרף ההתקרבות שצוינה בין ישראל לבין, הסוגיה הפלסטינית עודנה מכילה מרכיבים רגישים לחלק ממדינות-ערב ולדעת הקהל הערבית (שברובה עדיין מאופיינת בעוינות לישראל).

4. איומי דה-לגיטימציה ופגיעה במעמד ישראל, בפרט בקרב העולם החופשי. אין לקחת כנתון את העדר ההצלחה האסטרטגית של מסע הדה-לגיטימציה עד כה אלא יש לראותו כאיום אסטרטגי ארוך-טווח.

5. ביטויי תסיסה בקרב ערביי ישראל.

על צללים אלה יש להוסיף כמה שאינם ביטחוניים-מדיניים במהותם אך יש להם השלכה פוטנציאלית חשובה. עמהם נמנים הכרסום המסוכן בבסיס התמיכה הדו-מפלגתית האמריקאית בישראל ובקרב קבוצות חשובות בארה"ב (כגון צעירים והיספנים), תהליכי ההתבוללות וההתרחקות בקרב העם היהודי בתפוצות והתפתחויות בתוך ישראל פנימה, בדגש על ההעמקה האפשרית של השסעים בתוך החברה הישראלית ל"שבטיה" ופוטנציאל הפרת האיזון העדין במרקם הדמוקרטי הפנימי ופגיעה בדימויה הליבראלי של מדינת ישראל.

בחינה מקרוב של מרכיבי המאזן האסטרטגי, על צדדיו החיוביים והשליליים, מחייבת להבחין היטב בין מגמות קיימות ונוכחות (שמשקלן גדול יותר בצד החיובי) לבין התפתחויות פוטנציאליות על פני זמן (שמשקלן משמעותי מאוד בצד השלילה) כמו גם בין מגמות והתפתחויות שעליהן יכולה ישראל להשפיע, בפרט במרחבים שבתוכה והסמוכים לה, לבין כאלה שעליהן השפעתה מוגבלת או לא קיימת. במיוחד יש לשים לב להתפתחות האיום האיראני על ממדיו הגרעיני

משולש היחסים וושנינגטון-ירושלים-יהדות ארה"ב

רכיבים שכולם מחייבים תשומת לב ושיקול דעת, וזאת משום הצורך לשמור, הן על אהדת ארה"ב לישראל, והן על זיקתה של יהדות ארה"ב לישראל.

התעלמות מן המגמות הרוחשות בחברה האמריקנית בכלל ובקהילה היהודית בפרט, לצד התכחשות לסיכונים הכרוכים בעצם הפעלת כוח והשפעה בארה"ב, עלולים לכרסם בחוסנו של "משולש היחסים" ובאיזון המתבקש בין הצלעות שמרכיבות אותו.

הצלע האמריקנית

היחס לישראל הפך בשנים האחרונות בארה"ב לנושא תלוי-מפלגה. בסקר מתחילת השנה של מכון PEW נמצא כי מעמיק הפער בין רפובליקנים לדמוקרטים הנשאלים אם אהדתם נתונה לישראל או לפלסטינים. 79 אחוז מן הרפובליקנים אוהדים יותר את ישראל לעומת 27 אחוז בלבד בקרב הדמוקרטים. בעוד שהאדה לישראל בקרב הרפובליקנים במגמת עלייה, בקרב הדמוקרטים היא במגמת ירידה. מציאות זו מציבה אתגר משמעותי לפתחה של ממשלת ישראל: שמירת האהדה הדו-מפלגתית, ושמירת התמיכה של יהדות אמריקה - בעיקר הדור הצעיר - שרובה (שני שלישי ויותר) אוהדת את המפלגה הדמוקרטית. אתגר זה נעשה מורכב יותר ככל שארה"ב הופכת לשסועה ערכית וככל שהיחס למהלכי מדיניות של ישראל הופך לסלע מחלוקת בין-מפלגתית. בחוגים

היחסים המיוחדים שבין ישראל וארה"ב מושתתים על אינטרסים, אתוס וערכים משותפים: חירות, שוויון בפני החוק, דמוקרטיה, זכויות אדם, יחס הוגן למיעוטים, שלילת גזענות, חלוציות, יזמות, והיסטוריה ארוכה של שת"פ מדיני, ביטחוני, כלכלי ומדעי. לכול אלה מצטרפת חוליית קשר ייחודית ומשמעותית - יהדות ארה"ב.

לקהילה היהודית האמריקנית - כמחציתו של העם היהודי - יוקרה, מעמד והשפעה בארה"ב בכול תחומי החיים: פוליטיקה, ממשל, כלכלה, תקשורת, מדע, אקדמיה, תרבות, חברה ועוד. האהדה ארוכת השנים וחוצת-המפלגות כלפי ישראל נשענת גם על עוצמתה של הקהילה היהודית האמריקנית, שמעמדה והישגיה בארה"ב משפיעים לטובה גם על יחסם של האמריקנים לישראל. מערכות הקשרים המסועפות שישראל פיתחה בארה"ב במרוצת השנים נשענות במידה רבה על עוצמתה של הקהילה היהודית, וכך גם התמיכה יוצאת הדופן לה זכתה ישראל מארה"ב בתחומי הביטחון, הכלכלה והמדיניות.

יחסים ייחודיים אלה מהווים את מכלול "משולש היחסים ירושלים-וושנינגטון-יהדות ארה"ב". משולש יחסים זה, שמתאר דינאמיקה מורכבת, הוא משאב אסטרטגי ומכפיל כוח מכריע לעוצמת ישראל והעם היהודי. שמירת חוסנו של "המשולש" היא אתגר קריטי מתמשך לממשלת ישראל, הבנוי ממספר

הצלע היהודית

בקרוב יהודי אמריקה, בדגש על בעלי תפיסות ליברליות, מתגברת מגמה של העצמת המרכיב הזהותי האמריקני על פני המרכיב היהודי. ריבוי נישואים מעורבים תורם למגמה זו. יותר ממחצית מיהודי ארה"ב מזדהים כליברלים ורק 20 אחוז מעידים על עצמם כ"שמרנים". רוב יהודי ארה"ב (70 אחוז) ניצבים בצד שנחל מפלה בבחירות 2016. המדיניות הישראלית בנושאים שונים (בעיקר המשך השליטה בפלסטינים) נתפסת בעיני יהודים ליברלים רבים כלא עולה בקנה אחד עם השאיפה להיות "אור לגויים" והחתיירה ל"תיקון עולם". מתעורר אפוא מתח בין הנאמנות לערכים ליברליים לבין האהבה לישראל. לדידם של יהודים אלה, ישראל נעה לכיוון "שמרני" ומתרחקת מערכים ליברליים ופלורליסטיים. ביטוי לכך אפשר לראות גם במחלוקות בנושאי דת ומדינה: הכרה בזרמי היהדות, הגיור והתפילה בכותל.

יוצא אפוא שמגמות הקיטוב הפנימי בארה"ב מחד גיסא, והתחזקות הימין בישראל מאידך גיסא מקשים על תחושת הסולידאריות של ציבורים אלה עם ישראל. העדר אחדות יהודית בנושא ישראל תשפיע כמובן גם על יכולתה של הקהילה להפעיל השפעה פוליטית לטובת ישראל. לכך יש להוסיף ירידה אפשרית בכוחם של הארגונים היהודיים ברמת הקהילה וברמה הארצית על רקע מגמה כוללת של נטישת ארגונים גדולים ועידן "פוסט ארגוני" ו"פוסט זרמי" באמריקה בכלל וביהדות אמריקה בפרט. בהקשר הפוליטי המידי, למנהיגות היהודית בארה"ב יש דילמה נוספת הנוגעת לזהותו של הנשיא המכהן: כיצד לתת ביטוי לאי הנחת של רוב יהודי אמריקה מטרומפ והתנהלותו מבלי לאבד מעמד והשפעה שנרכשו במאמץ רב. ועוד: כיצד לעשות זאת מבלי לפגוע באינטרסים של מדינת ישראל הרואה בטרומפ ידיד משמעותי. (בייחוד לאחר נטישת ארה"ב את הסכם הגרעין עם איראן והעברת השגרירות לירושלים).

אינטלקטואלים-ליברליים בארה"ב יש המתקשים לקבל את הרעיון של מדינת לאום שזהותה בעיניהם דתית; ישראל מוצגת לעיתים בחוגים אלה ככישלון מוסרי. יש ביניהם המטילים ספק ביחס לנאמנותה של ישראל לערכים שבתשתית יחסיה המיוחדים עם ארה"ב. טענותיהם מתמקדות ביחסה של ישראל לפלסטינים, בקיפוח ערביי ישראל, בהיעדר שוויון בין המינים, בעירוב דת ומדינה, בהעדפת ערכים יהודיים על ערכים דמוקרטיים ועוד. לעומת זאת, בקרב הרפובליקנים, התמיכה בישראל מתגברת ונידחות בתקיפות טענות כאילו הסכסוך הישראלי-פלסטיני פוגע באינטרס האמריקני או שוחק את הערכים המשותפים לשתי המדינות. (בהקשר זה משמעותית התמיכה הרבה לה זוכה ישראל בקרב נוצרים אוונגליסטים בארה"ב, הנוטים אף לתמוך במדיניות יישובה של ארץ-ישראל השלמה). במציאות אמריקנית מקוטבת גובר הקושי לשמור על האהדה הדו-מפלגתית לישראל, מה גם שגובר הפיתוי לזכות בתמורה מיידית מהצד התומך (הרפובליקני) תוך התעלמות מן המחירים שעלולים להיגבות מישראל בטווח הארוך יותר.

ניסיונות להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות בארה"ב עלולים גם הם לעורר ביקורת, בייחוד אם הם מצטיירים כמנוגדים לאינטרס האמריקני. השלכות כאלה צריכות להילקח בחשבון בניתוח העלות-תועלת של כול מהלך ישראלי בזירה האמריקנית, וראוי להפיק לקחים מצמתי הכרעה: החל במאבק (שנכשל) נגד מכירת מטוסי האיוואקס לערב הסעודית (1981), עבור בטרפוד מהלכים של הממשל בתקופת אובמה בזירה הפלסטינית, וגמור במאבק נגד עסקת הגרעין עם איראן. יש אף להיערך למציאות שבה תתעצם השחיקה באינטרס ובנכונות של ארה"ב להמשיך ולמלא תפקיד של שוטר אסטרטגי במזה"ת. התפתחות כזו אינה עולה בקנה אחד עם האינטרס הישראלי ובכוחה לחייב את ישראל לעדכן ציפיותיה בהתאם.

הקיטוב הפנים יהודי מלמד על תופעה רלוונטית נוספת: אותו חלק מיהדות ארה"ב (30-20 אחוז) - בעיקרו אורתודוקסי - שתמך בטרמפ מצדד באסטרטגיה חדשה לאינטגרציה יהודית בחברה האמריקנית הכללית. במאה השנים האחרונות, מודל השילוב התבסס על אימוצם של ערכים חברתיים - פלורליזם, סובלנות, שוויון - תוך מחיקת מאפייני תרבות ודת יהודיים מוחצנים (אשר מזוהים עם היהדות האורתודוקסית). השינוי במאפייני הימין הנוצרי האמריקני והגידול היחסי במספרם של היהודים האורתודוקסיים מבליטים מסלול חדש לאינטגרציה בחברה האמריקנית המתבסס על ערכים של הוגנות (שכר ועונש), נאמנות, קדושה, סמכות ולאווך על הערכים שמודגשים על ידי הליברלים בארה"ב.

לתופעה הזאת יש גם חיזוקים דמוגרפיים. בעוד חלקים בציבור היהודי ליברלי נטמעים בקהילה האמריקנית הכללית, הקהילות - האורתודוקסית והחרדית - גדלות בשל שעורי ילודה גבוהים. קהילות אלה, הנוטות להסתגר, פחות מעורבות בשיח הציבורי והפוליטי בארה"ב, ולכן לא ברורה השלכת המגמות הדמוגרפיות הפנים-יהודיות על עתיד עוצמת ההשפעה היהודית בארה"ב. (כך גם לא ברור עדיין אם הימצאותם של יהודים אורתודוקסיים בתפקידים בכירים בממשל טראמפ הנה סימן לבאות).

לקיטוב הרעיוני המתחולל בארה"ב יש במידה מסוימת מקבילה ישראלית. הנהגת שתי המדינות נתונה בידי זרמים פוליטיים המסתייגים מתפיסת עליונותם של הערכים הליברליים והם מעניקים דגש מוגבר לערכים של שמרנות, לאומיות, דת, ומסורת, ומצדדים במדיניות חוץ המבוססת על תחרות וריאל-פוליטיק שהינה נטולת יומרות ואשליות בדבר אחוות עמים עולמית. מגמות רעיוניות אלה בשתי המדינות, יחד עם עליית כוחו של הזרם האורתודוקסי ביהדות

ארה"ב, מצביעים על התפתחות שטרם ברור אם תהפוך לעניין של קבע: הופעתו של משולש יחסים אלטרנטיבי שערכיו המשותפים שוב אינם אלה הליברליים שהכרנו עד עתה.

ממשלת ישראל צריכה להיות קשובה למגמות השינוי, הן בצלע האמריקנית והן בצלע היהודית של משולש היחסים האסטרטגי. הזמן החולף שוחק את הזיכרון של אירועים היסטוריים מעצבים: השואה, הקמתה ההרואית של המדינה ("מעטים מול רבים"), הניצחון בששת הימים, מבצע אנטבה, פיגועי ה-11 בספטמבר. ישראל צריכה לטפח את האהדה האמריקנית הדו-מפלגתית כלפיה ואת המודעות להישגיה ולהיותה נכס רב ערך לארה"ב. עליה להשקיע משאבים ביצירת בסיס תמיכה בקרב הדור הצעיר ובקרב קהילות המיעוטים המתרחבות בארה"ב (היספאנים, שחורים, אסיאתיים).

ממשלת ישראל צריכה להשקיע בטיפוח הקשר עם היהדות האורתודוקסית שכוחה גובר בארה"ב ולעודד אותה למעורבות ונטילת יותר אחריות לעתיד העם היהודי בארץ ובתפוצות. אך בד בבד, עליה גם לעצב ולהפעיל מדיניות המתייחסת לקושי שנוצר בקשר של ציבור יהודי ליברלי בארה"ב לישראל, בדגש על הדור הצעיר. מדיניות כזו נחוצה נוכח האתגרים שמאיימים הן על אחדותו של העם היהודי והן על חוסנו של משולש היחסים. על ממשלת ישראל להתמודד בהקשר זה עם דילמות כבדות: האם ניתן (ורצוי) לשמור על יחסים קרובים עם ממשל טראמפ מבלי להופיע בעיני הרוב היהודי כמאמצים את סולם הערכים שלו, האם יש לכוון ערוצים ומנגנונים אפקטיביים שיביאו בחשבון את עמדת יהודי התפוצות בתהליכי קבלת החלטות המתקיימים בישראל בנושאים הנוגעים לעם היהודי, ועד כמה יש להפגין רגישות ישראלית בעת קבלת החלטות להן יש השלכות על יהדות ארה"ב.

הדרך הארוכה של ישראל אל אסיה: 100 שנים ויותר

מדינות גוש האירו. בלתי-מתקבל על הדעת? כבר בשנת 2018 אימתו שיעורי הצמיחה של שתי המדינות את תחזית ה-OECD לשבע השנים הראשונות של תקופת התחזית. יצירת יחסים עם אסיה נחוצה לכל מדינה המקיימת סחר חוץ, ובמיוחד לישראל החייבת לחזק את קשריה עם כל המדינות הלא מערביות הנגישות לה. עוד יותר משמעותית היא העובדה שטביעות רגליהן של סין והודו במזרח התיכון הולכות ומתפשטות בקצב מהיר. קשרי האנרגיה, הסחר, ההשקעות והיחסים האישיים של מדינות אלה עם המזרח התיכון האסלאמי גדלים בקצב מהיר ביותר, ואליהם מתלווים קשרים מדיניים וצבאיים. כיום, מדינות ערב ואיראן מקשיבות לסין של שי ג'ינגפינג ולהודו של מודי וחפצות בתמיכתן. שתי הענקיות הן המעצמות הגדולות הקרובות ביותר אליהן, והן אינן נושאות על גבן את הנטל הקולוניאליסטי של המערב, או את המסורות התנ"כיות מצד אחד ואת האנטישמיות מצד שני. היוזמה הסינית "חגורה-אחת-כביש-אחד" מתכננת להוציא מיליארדי דולרים לצורך השקעות בתשתית בכל רחבי העולם המוסלמי. בה בעת, 8 מיליון הודים עובדים במזרח התיכון, והודו הראתה לא מכבר את משקלה המדיני, כאשר שיכנעה את סעודיה לפתוח את שמייה הטריטוריאליים לטיסות ישירות של "אייר אינדיה" לישראל. ב-2009 פנה הנשיא אובמה בבקשה דומה, אך הסעודים דחו את בקשתו.

המאמצים רבי השנים של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל ליצור קשר יחסי ידידות עם סין והודו מהווים פרק חשוב בהיסטוריה הדיפלומטית של הציונות וישראל. מאמצים אלה החלו ב-1918 ונמשכו בזכות מספר ציונים מסורים, קיבלו דחיפה קדימה בשנות ה-1930 ע"י חזונו של דוד בן גוריון, והחל משנת 1948 הם נוהלו ע"י מספר קטן של דיפלומטים ואנשי עסקים ישראלים שהתמסרו לנושא. הציבור היהודי והישראלי גילו אדישות. היו עניינים דחופים יותר בסדר העדיפות שלהם, ואסיה היתה רחוקה מן העין.

בשנת 1990 התמזגו מאמצים אלה עם הפיכתה של ארה"ב למעצמת-העל היחידה בעולם. מצב זה גרם לכך ששתי המדינות הענקיות, שהיו עד אז עוינות לישראל, קשרו איתה (ב-1992) יחסים דיפלומטיים, והעוינות פינתה את מקומה לשיתוף פעולה, כבוד וידידות. השפעתה של ישראל בארה"ב נתפסה ע"י ממשלות אסיאניות כמשמעותית מאוד, ורבים שם האמינו כי המסלול המוביל לושינגטון עובר דרך ירושלים. השפעה זו התבססה בעיקר על הקהילה היהודית החזקה, שהפכה לנכס אסטרטגי למדינת ישראל ולעם היהודי.

מאז הכוחות הגלובלי נמצא בתהליכי שינוי. ב-2011 צפה ארגון המדינות המפותחות כלכלית (OECD) כי בשנת 2060 יפיקו סין והודו ביחד 46% מכלל התמ"ג העולמי, לעומת 16% שתפיק ארה"ב ו-9% שיפיקו

מעורבות באסיה יחד עם שמירה על עמדת "הידידה הטובה ביותר של אמריקה", כפי שהגדיר נשיא ארה"ב את ישראל, פירושה כי ישראל עלולה להיאלץ להתמודד, יותר ויותר, עם יעדים הסותרים זה את זה. רמז לבאות קיבלה ישראל בשנת 2000, כאשר לחץ אמריקאי חזק הכריח אותה להפר חוזה לספק מטוסי ביון לסין. הדבר השפיע לרעה על יחסי ישראל-סין במשך שנים. לא עזר לשיפור היחסים, בלשון המעטה, מקרה דומה, אם כי בסדר-גודל קטן יותר, בשנת 2004, כאשר ישראל מכרה לסין מל"טים מתוצרתה, והאמריקנים טענו כי הם מכילים טכנולוגיות אמריקניות שלישאל אסור היה למכור למדינות זרות ללא רשיון מפורש. ארה"ב איננה המקור היחיד לבעיות מסוג זה. בקיץ 2017 התעוררה מחלוקת בין סין והודו לגבי גבולן המשותף בהרי ההימלאיה, והיא גלשה למתיחות צבאית בין שתי הארצות. גל של התבטאויות אנטי-ישראליות הופיע ברשתות החברתיות של סין, כולל בטלוויזיה, משום שלפתע גילה הציבור הסיני את היחסים הביטחוניים ההדוקים של ישראל עם הודו. המתחים בין ארה"ב לבין סין העולה כמעצמת-על יימשכו עוד זמן רב, ויהיו לא על רקע צבאי בלבד. כך גם לגבי מתחים בהן מעורבות מדינות אסיאניות בולטות נוספות, ובהן יפאן, קוריאה ו-וייטנאם. ישראל תזדקק להבנה טובה יותר של אסיה ברמות הממשלה, האקדמיה ומכוני מחקר המדיניים, על מנת לגבש חזון על מקומה העתידי באסיה ולתאם בצורה טובה יותר את מדיניותיה השונות.

כמו כל יתר מדינות המערב, ישראל פיתחה במשך שנים את קשריה הכלכליים והטכנולוגיים עם אסיה, במיוחד עם סין והודו. תוך ארבעה עשורים צפויה אסיה, כאמור, לייצג יותר ממחצית הכלכלה העולמית. בעת ההיא, סביר להניח שלפחות מחצית מיחסי הסחר והכלכלה של ישראל יהיו עם אסיה.

לתנודה בסדר גודל כזה של עוצמה כלכלית יהיו בהכרח תוצאות גיאופוליטיות, צבאיות ותרבותיות. ישראל תיטיב לעשות אם תתכונן להתפתחויות אלה באמצעות יצירת קשרים עמוקים יותר, ציביליזציוניים, עם אסיה, כפי שדרש בן גוריון לפני עשרות שנים.

ישראל, כיום, נוקטת מדיניות נחרצת יותר מאשר בעבר לגבי זהותה הספציפית - ההיסטורית, הדתית והתרבותית. היא תובעת להיות מוכרת כ"מדינה יהודית" ודוחה את ההשקפות האירופיות אודות רב-תרבותיות. הגדרת זהות ברורה ותקיפה יותר מאפיינת גם את סין, הודו ומדינות אחרות באסיה. נשיא סין, שי ג'ינגפינג, הגדיר את "הביטחון והאחיזה בערכים סיניים" בתור יעד לאומי ראשי. האם דבר זה יוכלו לסייע לישראל למצוא בסיס משותף עם מדינות אסיאניות?

עד לא מכבר, בשפות הלאומיות של אסיה (למעט אלה של המדינות המוסלמיות) לא היתה אפילו המילה "יהודי", אולם כיום מגלות מדינות אלה את ישראל, היהודים והיהדות. רוב התגובות האסיאניות כלפי ישראל ויהודים הן חמות וידידותיות, חופשיות מנטל היסטורי ודתי שלילי ואינן מושפעות מעבר של הצבעות נגד באו"ם. אולם התנ"ך והיהדות הם מן היסודות המכוננים של הציביליזציה המערבית. ישראל לא תיטוש את קשריה עם המערב ואת ערכיה התרבותיים והדמוקרטיים, בוודאי לא לנוכח קשריה המיוחדים עם ארה"ב ועם היהדות האמריקנית.

האם, אפוא, תוכל ישראל להיות לגשר בין מזרח ומערב? אם ישראל תהיה חלק משני עולמות שונים, הדילמות המדיניות שבפניהן היא ניצבת עלולות לגדול ולהחמיר. היא תצטרך, כאמור, להתמודד עם יעדים סותרים זה את זה. יהיה עליה לשכנע את ארה"ב ואת היהודים בה כי אם ישראל תיתפס רק

להגדיל ככל האפשר את קשריה הביטחוניים עם כל המדינות האסיאניות המקיימות יחסים תקינים עם ארה"ב, תוך תשומת-לב מיוחדת לקשרים עם סין, וכן עליה להגביר במידה ניכרת את התקרבותה התרבותית, האמנותית והאינטלקטואלית לאסיה, במגמה לצבור "עוצמה רכה" ביבשת זה, שכוחה וחשיבותה הולכים ועולים.

בתור המוצב הקידמי הקבוע של המערב במזרח התיכון, הדבר לא ישרת את המטרות ארוכות הטווח של ארה"ב או של העם היהודי. עם זאת, גשר חייב להישען על שני נדבכים, והנדבך האסיאני של ישראל עדיין חלש. ישראל זקוקה לצעדי מדיניות מתואמים כלפי אסיה, סין והודו, עם ראייה ברורה של האינטרסים ארוכי הטווח של ישראל. על ישראל

זהות יהודית בישראל

התנועה הציונית קמה במטרה להקים מדינה יהודית. ואולם, בעיקר בעשורים הראשונים שלה, שבהם עוצבה ונתחשלה צורתה, היא היתה הרבה יותר מזה - היא שאפה להבנות מחדש את החיים היהודיים, ובמיוחד את תבנית הזהות הקולקטיבית של העם היהודי. רבים מן הזרמים ההיסטוריים שבתוך הציונות הציגו תפיסות ייחודיות משלהם לזהות ולהזדהות היהודית הקולקטיבית. עם ייסודה והתגבשותה של המדינה ועימה החברה הישראלית, חלק מחזונות אלה תורגמו, במידה זו או אחרת, למציאות חברתית. תרגום מסוג זה היה כרוך, באופן טבעי, בשינויים. עם זאת, במספר מקרים בולטים ניתן לאתר את המקורות האידיאולוגיים של חלק מן התבניות הנוכחיות של זהות יהודית בישראל.

לנוכח זאת, אנו ננסה לבחון תבניות בולטות של זהות יהודית בישראל, בהתבסס על סקרים שנערכו לא מכבר ע"י מרכז המחקר פיו וע"י המכון למדיניות העם היהודי. על בסיס סקרים אלה, נראה שהתבניות העיקריות של זהות יהודית בישראל הינן, בראש ובראשונה, התבנית המאפיינת את אלה המזהים עצמם כחילונים, ואחריה - התבנית המאפיינת אותן קבוצות שהזדהותן העצמית מוגדרת בצורה זו או אחרת ע"י הדת - חרדים, דתיים ומסורתיים. ביחס לתחום אחד, המסורתיים מהווים תת-קבוצה בפני עצמה.

המסקנה הנובעת מסקרים אלה היא כי ההבדל בין חילונים לבין אלה המזדהים כמסורתיים או כדתיים/חרדים איננו מתמצה רק, או אפילו בעיקר, ברמת שמירת המצוות. **הבדל מרכזי בין שתי הקבוצות הוא חילוקי דעות אידיאולוגיים וקונצפטואליים עמוקים הנוגעים ליסודות הקיום היהודי - מה פירוש הדבר להיות יהודי? מהי תכליתה של מדינת ישראל? מה היא מערכת היחסים שבין זהות ישראלית לזהות יהודית?**

חילונים מהווים כמחצית מן האוכלוסייה הישראלית-יהודית, וכל האחרים, אלה הכוללים מרכיב דתי או מסורתי בהגדרה העצמית של זהותם, כלומר חרדים, דתיים ומסורתיים, מהווים את המחצית השנייה. חרף הכינוי שניתן לה, הקבוצה החילונית איננה נטולת דת לחלוטין. שליש מן החילונים שומרים כשרות ולמעלה מ-90% נוכחים בסדר פסח. 67% אינם אוכלים חזיר ויותר מ-50% מדליקים נרות שבת, באופן קבוע או לפעמים. 60% מאמינים, ברמה זו או אחרת, בקיומו של אלוהים. במילים אחרות, ההבדלים בין הקבוצות בקשר לרמת שמירת המצוות הם עניין של רמה, ולא בינאריים או קוטביים (כן/לא).

אולם הבדלים בינאריים מתגלים כאשר מדובר בבניית הזהות היהודית והישראלית. כאן, ההבדלים בין חילונים מחד גיסא לבין דתיים, חרדים ומסורתיים מאידך גיסא הם בינאריים. ישנם גם

תגובותיהם, לעיתים קרובות, מתפלגות בקירבת האמצע. אלה תגובות רחוקות מאוד מאלה של החילונים, אך במקביל הן שונות מאלה של הדתיים והחרדים. התבניות השונות מסוכמות בטבלה הבאה:

הבדלים קוטביים בין דתיים וחרדים מצד אחד לבין חילונים מצד שני ביחס לנושאים רבים של דת ושל החיים הציבוריים. ביחס לנושאים הנ"ל, המסורתיות תופסים לעיתים תכופות עמדה באמצע.

מסורתיים	חרדים, דתיים	חילונים	
דת 58%	דת חרדים 97%, דתיים 85%	לאום ותרבות 83%	מרכיב עיקרי של זהות יהודית
חשובה מאוד 83%	חשובה מאוד 100%	לא חשובה מאוד 98%, 79% - לא חשובה אפילו במידת מה או לא חשובה בכלל	האם הדת חשובה?
יהודי 59%	יהודי חרדים 91%, דתיים 80%	ישראלי 59%	יהודי או ישראלי
60% מאמינים כי על ישראל מוטלת אחריות מיוחדת כלפי קהילות במצוקה	60% מן הדתיים ו-70% מן החרדים מאמינים כי על ישראל מוטלת אחריות מיוחדת כלפי קהילות במצוקה	43% מאמינים כי על ישראל מוטלת אחריות מיוחדת כלפי קהילות במצוקה	יחס ליהודי התפוצות
מסכימים במידה רבה מאוד או במידה רבה, 66%	מסכימים במידה רבה מאוד או במידה רבה. לפחות 70% כולל דתיים-ליברליים	לא מסכימים 63%	יהודי טוב חייב לתמוך ביישוב ארץ-ישראל השלמה
2%	2%	14%	השתייכות פוליטית - מזדהים כשייכים לשמאל
חצויים 51% חושבים שהמדיניות הממשלתית צריכה לקדם אמונות וערכים דתיים	המדיניות הממשלתית צריכה לקדם אמונות וערכים דתיים. חרדים - 82%, דתיים 80%	יש להפריד בין הדת לבין מדיניות ממשלתית 88%	דת ומדינה
חצויים 56% מעדיפים עקרונות דמוקרטיים	יהדות (חרדים 89%, דתיים 65%)	דמוקרטיה (89%)	יהדות או דמוקרטיה
חצויים 44% בעד סגירת התחבורה הציבורית בשבת, 56% נגד	85% מהדתיים והחרדים תומכים	94% מתנגדים	האם לסגור את התחבורה הציבורית בשבת
חצויים 39% בעד כל אחת משתי הטיבות	"להגשים באופן מלא את ההווה הדתית והלאומית של העם היהודי". חרדים - 84%, דתיים 73-84%, דתיים ליברליים 47%, מסורתיים 39%	"לאפשר קיום יהודי במדינה אזרחית בעלת מאפייני תרבות יהודיים" חילונים 47%, מסורתיים 39%	ההצדקה העיקרית לקיומה של המדינה

על מנת להבין פרופילים אלה, עלינו לחזור ליסודותיו של הפרויקט הציוני. כפי שציינו, מטרתה של התנועה הציונית היתה להקנות מחדש את החיים היהודיים, ובמיוחד את תבנית הזהות הקולקטיבית של חיים אלה. קבוצת האוכלוסייה המכנה עצמה "חילונים" היא הקבוצה שבה וממנה התבצעה המהפכה הציונית במבנה הזהות היהודית. מהפכה זו ניסתה להחליף את הדת בתור המסגרת הסמכותית הכוללת של החיים היהודיים והזהות הקולקטיבית היהודית במסגרת מדינית-לאומית. היא היתה כרוכה בניסיון לבסס את היהודיות על "מסגרות אימננטיות" של שפה, קולקטיב פוליטי, ובמידה מסוימת - לוח-שנה, במקום על אידיאלים, שאיפות וחובות דתיים, או תקווה משיחית. אם אדם חי במדינת ישראל ומזדהה איתה כמבטאת את זהותו, הינו אזרח דובר עברית של מדינה זו, ובמיוחד אם הוא ממלא את חובותיו האזרחיות במונחים של שירות צבאי והשתתפות פוליטית, אזי הוא חי חיים יהודיים. מכאן עולה שלא הדת היא המרכיב העיקרי בזהות היהודית, כי אם ההשתייכות הלאומית והתרבותית; והחילונים הם בראש ובראשונה ישראלים, ורק אחר כך יהודים; את הדת יש להפריד מן הפוליטיקה; ותחושת האחריות של החילונים כלפי התפוצות (הקיימות כיום) איננה כה גדולה. מבחינתם של החילונים, ההצדקה העיקרית לקיום מדינת ישראל היא "לאפשר קיום יהודי מודרני במדינה אזרחית בעלת תרבות יהודית".

עם זאת, המהפכה הציונית בזהות היהודית נותרה בלתי שלמה. קבוצות אחרות - החרדים - באוכלוסייה היהודית של ארץ-ישראל בתקופת המנדט הביעו התנגדות קולנית לתוכנית זו, כולל לעצם הניסיון לייסד מסגרת יהודית מדינית-לאומית. אך קבוצות אחרות, המתכונות דתיים ומסורתיים, ניסו לפרש מחדש את הלאומיות היהודית ולהכליל אותה (בדרך זו או אחרת) בתוך המסגרת הדתית המסורתית. כפי שראינו, מבחינתן של כל הקבוצות הללו הדת היא

מרכיב הרבה יותר חשוב בזהות היהודית לעומת החשיבות שמעניקים לה אצל החילונים. שנית, עבור קבוצות אלה, **הישראליות היא הגשמה של יהודיות, לא תחליף או תרגום שלה**. כתוצאה מכך, קבוצות אלה הן **בראש ובראשונה יהודיות** ורק אחר כך ישראליות. בהתאם לכך, יש להן קשר הדוק בהרבה עם התפוצות - לפחות 60% מקרב המסורתיים, הדתיים והחרדים חשים אחריות מיוחדת לסייע ליהודים במצוקה.

אשר לקשר שבין דת לבין מדיניות ממשלתיות, כאן התמונה יותר מורכבת. דתיים, חרדים ומסורתיים מאמינים כי עד כמה שהמדינה **מבטאת** יהודיות מסורתית, אל לה להיות מופרדת מן הדת, **במיוחד ביחס לנושאים לאומיים ופוליטיים** כגון ארץ ישראל, גבולות ודיון בהסכמי שלום. בהתאם לכך, בין החרדים, הדתיים והמסורתיים, רוב גדול השיב כי במידה רבה או רבה מאוד, על מנת להיות יהודי טוב יש לתמוך ביישוב ארץ-ישראל השלמה. לעומת זאת בקרב החילונים, מעטים מאוד השיבו כי תמיכה בהתיישבות היא תנאי להיות יהודי טוב. ממצא זה עולה בקנה אחד, כמובן, עם ההזדהות הפוליטית של האוכלוסייה הדתית והחרדית. בהתאם לסקרים של פיו ושל המכון למדיניות העם היהודי, שיעור המזדהים כתומכי שמאל הינו 2% בלבד. הרוב המכריע של מגזרים אלה מתפלג פחות או יותר בשוויון בין המזדהים כמרכז או כימין. מספרים משמעותיים של אנשים המזדהים כתומכי שמאל ניתן למצוא רק בקבוצת החילונים (14%), אם כי גם בקרב קבוצה זו, הרוב (62%) מזדהים כתומכי המרכז.

יתר על כן, החרדים והדתיים מאמינים, כי עד כמה שהמדינה **מבטאת** יהודיות מסורתית, אל לה להיות מופרדת מן הדת גם ביחס להתנהגות דתית אינדיבידואלית או נושאים מסורתיים של דת ומדינה, כגון השבת, או תפילה בקול רם של נשים בכותל. כך, 80% או יותר מן הדתיים והחרדים מאמינים כי "מדיניות הממשלה צריכה לקדם אמונות וערכים דתיים". בהתאם לכך, הרוב המכריע של החרדים (96%)

והדתיים (85%) מאמינים כי על הממשלה לאסור תחבורה ציבורית בשבת. הם גם מאמינים כי במקרה של התנגשות בין יהדות לבין דמוקרטיה יש להעדיף את היהדות, וכי ההצדקה העיקרית למדינת ישראל היא "להגשים באופן מלא את האופי הדתי והלאומי של העם היהודי" (חרדים - 84%, דתיים 73-84%, דתיים ליברליים - 47%). בין החילונים (מכל הסוגים) התמיכה בסיבה זו נמוכה בהרבה: בין החילונים לחלוטין, רק 6% תמכו בסיבה זו, ובין "חילונים הקצת מסורתיים" שיעור התמיכה היה 16%.

דומה שהמסורתיים, לעומת זאת, חצויים באשר לשאלה האם ובאיזו מידה אופיה היהודי-מסורתי של המדינה מצריך הגבלות על חירות אישית, חופש הבחירה ודמוקרטיה. לכן, בשאלות הנחשבות באופן מסורתי כמשתייכות לתחום דת ומדינה כגון השבת, המסורתיים נוטים להיות חצויים. עמדה חצויה זו בקרב המסורתיים חלה לא רק על שאלות מעשיות (כגון איסור על תחבורה ציבורית או היתר לנשים להתפלל בקול רם בכותל), אלא גם על נושאי יסוד ביחס ליהדות ולזירה הציבורית. משום כך הם חצויים גם באשר להעדפה היחסית בין יהדות ודמוקרטיה, ובאשר לשאלה מהי הסיבה העיקרית למדינה היהודית - "להגשים באופן מלא את האופי הדתי והלאומי של העם היהודי" (39%) או "לאפשר קיום יהודי מודרני במדינה אזרחית בעלת תרבות יהודית" (39%).

למרות שהדתיים והחרדים חולקים השקפות דומות לגבי זהות יהודית ויחסי דת מדינה, ישנם כמובן הבדלים רציניים ביניהם. על אופיים של הבדלים אלה ניתן לעמוד על-פי תשובותיהם השונות לשאלה, "האם המונח 'ציוני' מתאר אותך בצורה נכונה". רק 9% מן החרדים השיבו כי מונח זה מתאר אותם בצורה נכונה מאוד ו-24% השיבו כי הוא מתאר אותם בצורה נכונה במידת מה (33% בסך הכל). לעומת זאת, בקרב הדתיים, 95% השיבו כי המונח מתאר אותם בצורה נכונה מאוד או נכונה במידת מה. הבדל

זה משקף את העובדה שציוניים דתיים, בדרכם, תומכים בציונות בתור פרויקט המשנה את מהות החיים היהודיים ונושא גאולה, בעוד שהחרדים דוחים את הציונות (אך האוריינטציה הפוליטית שלהם היא ימנית-לאומנית).

אם כן, ההבדלים בין קבוצות הזהות השונות, ובמיוחד בין החילונים לבין הקבוצות האחרות המזדהות כדתיות או כמסורתיות, חורגים מעבר לרמות של שמירת המצוות. במרכזם, הם כרוכים בהבדלים אידיאולוגיים וקונצפטואליים עמוקים הנוגעים ליסודות הזהות היהודית והישראלית ולאופי של המדינה היהודית ושל החיים הציבוריים.

בעשורים הראשונים של המדינה, מבנה הזהות החילוני נהנה מהגמוניה. כיום מבנה זה נמצא בתחרות גוברת והולכת עם המבנים היותר דתיים ומסורתיים. התפתחות זו מציגה דילמה. לבטח, זו התפתחות חיובית שביטויי הזהות היהודית בישראל הינם יותר פלורליסטיים ורבגוניים. בה בעת, מאבק מסוג זה הנוגע לשאלות יסוד, עלול לאיים על הסולידריות ועל ה"לכידות" החברתית.

בנסיבות אלה, אנו ממליצים כי הזירה הציבורית הישראלית תעסוק בחינוך ובדיון הנוגעים לנושאים אלה. לשם כך יש צורך שגופים ציבוריים יספקו משאבים ודרכים לדיון כזה. אין אנו ממליצים כי חינוך יהודי, התחדשות או הכרה יהודית יהיו מתפקידם של אחד הצדדים (בצורה מתנשאת על הצדדים אחרים). המלצתנו היא כי גם גרעינים תורניים וגם הוועדים נגד ההדתה בבתי-הספר יורשו להציג את אמונותיהם ולהבין באופן עמוק ויסודי יותר מהי המחלוקת בין הצדדים, כמו גם מה מאחד אותם.

אף שנייר זה מדגיש את מה שמפלג בין המגזרים השונים של החברה הישראלית-יהודית, יש לזכור כי לא מעט מאחד ביניהם. הרוב בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה היהודיות בישראל מאמין כי ישראל

יהודיות ודמוקרטיה. לכן, התוכניות החינוכיות שאנו ממליצים עליהן אינן מנסות לייצר התפייסות או הסכמה מלאכותית, כי אם דיון על מה מפלג אותנו ומה מאחד אותנו, דיון שיהיה יותר מושכל ויתנהל על בסיס ידע רחב יותר.

יכולה להיות מדינה יהודית ודמוקרטית כאחד. הסכמה כזו משקפת הסכמה רחבה, ולא משנה מה טיבה המדויק, לגבי הגדרתה החוקתית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ולגבי המרכיבים המשותפים של הזהות הישראלית הקולקטיבית -

התנועות הליברליות בישראל

- חשיבותו של התפקיד שממלאת חברות בבתי-כנסת קטנה מזו שהיא ממלאת בתפוצות, משום שישראלים רק לעיתים רחוקות "משתייכים" לבתי-כנסת, וחלק גדול ממה שמסופק בחו"ל ע"י הקהילה היהודית המאורגנת מסופק בישראל. ע"י המדינה, מערכת החינוך או הזירה הציבורית.
- רוב החילונים הישראלים אינם מנותקים מהיהדות והם נוטלים חלק בפרקטיקה יהודית, חגים יהודיים ואירועים של מחזור החיים היהודי.
- אותם ישראלים חילונים שמרגישים דחיה כלפי הדת האורתודוקסית נחשפים יותר ויותר לאלטרנטיבות לא אורתודוקסיות דרך ביקורים בחו"ל, הכרה של קהילות מקומיות, פעילות אינטראקטיבית בישראל עם יהודי התפוצות, ונוכחות באירועים רפורמיים או קונסרבטיביים של מחזור החיים היהודי.

לדעתנו, יש בכך משום תזוזה משמעותית לעבר הפרדיגמה המקובלת של זהות דתית של יהודים חילוניים ומסורתיים, אשר לפיה רובם "לא ביקרו בבתי-כנסת אורתודוקסיים". כיום, מספר גדול והולך של ישראלים חילוניים ומסורתיים גם "אינם מבקרים בבתי-כנסת רפורמיים וקונסרבטיביים". ומגעם עם תנועות אלה מתקיים בעיקר באירועי מחזור החיים. אף שתהליך זה לא תורגם להצטרפות של מאות אלפי תומכים מובהקים לתנועה הרפורמית, והקונסרבטיבית, ניתן להעריך כי כתוצאה ממנו,

מחקרים בנושא הזהות היהודית-ישראלית מצביעים באופן קבוע על כך שכ-12-13% מכלל יהודי ישראל מזדהים כרפורמים או כקונסרבטיבים, וזאת כאשר מונחות בפניהם גם אפשרויות אחרות לבחירה. אף שקולות שמרניים טוענים כי לתנועות הדתיות הליברליות אין מקום בישראל, וכי ישראלים חילוניים הם "חילונים אורתודוקסים", קשה יותר ויותר להתעלם מן המציאות המתפתחת. שתי התנועות מקיימות 125 קהילות ברחבי ישראל, 280 רבנים הקשורים אליהן, מתוכם 85 עובדים בתפקידי רבנים. לשתי התנועות יש סמינרים פעילים להכשרת רבנים, תנועות נוער, מכינות קדם-צבאיות ושלושה קיבוצים, ובנוסף לכך יש בתי-כנסת רבים המוכנים לארח מתפללים וטקסים "בסגנון רפורמי".

אולם התנועות מדווחות רק על 12,000 חברים בוגרים הרשומים בשתיהן. רוב היהודים ה"רפורמים" וה"קונסרבטיבים" הללו אינם אלא ישראלים חילוניים או מסורתיים הנוטלים חלק בפולחנים וטקסים יהודיים כגון חתונות (כאלף לשנה), בר/בת מצווה (כ-3,000 לשנה), בריתות-מילה ועוד (כאלף לשנה) באמצעות האלטרנטיבות הליברליות, במקום באמצעות הפולחן או הטקס האורתודוקסי המסורתי.

על מנת להבין את הזהות הדתית המתפתחת של ישראלים חילונים ומסורתיים, אנו מציעים לקחת בחשבון את האלמנטים הבאים:

השלכות על מדיניות

- אי-השוויון במעמד התנועות הליברליות בישראל גורם למחלוקת ולרוגז בין ממשלת ישראל לבין יהודים רבים בתפוצות. חלקים משמעותיים בממשלת ישראל ובקהלים שחלקים אלה מייצגים מתנגדים בתוקף לתנועות הליברליות ולביטויי פלורליזם דתי בכלל. בה בעת, אף שבציבור הכללי מורגשת תמיכה רחבה בתנועות אלה, תמיכה זו איננה נחשבת כעניין חשוב במיוחד ואינה במקום גבוה בסדר העדיפות של התומכים עצמם. משום כך, מדיניות אוהדות לתנועות אלה עשויות לזכות בתמיכה בתפוצות, אך בישראל הן עלולות לגרום ליוזמיהן נזק, במקום להביא להם רווח פוליטי.
- הניסיונות הנמשכים מצד המפלגות החרדיות להעניק מידה גדולה יותר של שליטה לרבנות הראשית ולחסום את התנועות הלא אורתודוקסיות, כמו גם כמה מן היוזמות האורתודוקסיות-מודרניות, דוחפים רבים לעשות מאמצים לעקוף לחלוטין את הרבנות הראשית בכל הקשור לכמה מסמכיותיה העיקרית כגון נישואין, כשרות וגיוור. חלק מן המאמצים נעשים בהובלת אלמנטים אורתודוקסיים מודרניים אלה, המוצאים עצמם נחשמים, כמו גם על ידי התנועה הרפורמית והקונסרבטיבית. אם מגמה זו תימשך, יתכן כי הרבנות הראשית תהפוך בהדרגה לבלתי-רלבנטית ביחס לחלק משמעותי בציבור הישראלי-יהודי.

כבר בעתיד הקרוב, בין 20% ל-30% מכלל היהודים החילוניים והמסורתיים יעדיפו "לא להיות נוכחים" בבתי-כנסת רפורמיים וקונסרבטיביים. כבר כיום, זה המצב בתל אביב ובמקומות נוספים בישראל.

באופן כללי, עמדת הציבור כלפי התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית היא חיובית: גבוהה מאוד בקרב ישראלים חילונים, מעורבת או נייטרלית אצל ישראלים מסורתיים, ושלילית בקרב הדתיים (אורתודוקסים) והחרדים. רוב בקרב היהודים בישראל תומך בהענקת זכויות שוות לתנועות הליברליות. עם זאת יש לציין כי רמת האיבה מצד הקבוצה האורתודוקסית והקבוצה החרדית כלפי תנועות אלה גבוהה בהרבה מאשר רמת התמיכה בהן מצד הציבור החילוני והמסורתי.

למרות הביקורת הנפוצה, לתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית יש מרחב פעולה משמעותי ברוב התחומים, אם כי רובו הושג באמצעות מאבקים משפטיים. בשל כך, הנושא העיקרי היחיד שבו לתנועות אלה אין שום חופש פעולה הוא זה של הנישואין והגירושין, אך הן נהנות מחופש מלא או חלקי בתחומי הגיוור, גישה לכותל, גישה למערכת החינוך הציבורית, מימון ממשלתי לרבנים ולבתי-כנסת, וקבורה. עם זאת, שיעור המימון הציבורי המוענק לתנועות הליברליות (סדרי-גודל של מיליוני ₪) נמוך בהרבה מזה המוענק לקבוצות האורתודוקסיות והחרדים (סדרי-גודל של מיליארדי ₪).

מדינת ישראל ויהדות ארה"ב: זווית יהודית אמריקאית

יאפשרו ויעודדו את כניסתם המוגברת של יהודים אורתודוקסים וחרדים לזירה הציבורית ולפוליטיקה האמריקנית ברמה הכלל-ארצית (ולא רק המדינתית). כניסה כזו תאפשר להם השפעה בנושאים הנוגעים לעם היהודי כולו ולא רק לקהילה החרדית.

בה בעת, אנו ממליצים כי ממשלת ישראל תמשיך לראות בקהילה היהודית-אמריקנית הליברלית מקור חשוב לתמיכה בישראל ונכס אסטרטגי. אף שאנו מכירים בכך שהקהילה הליברלית הלא-אורתודוקסית הולכת ומגבירה את השתלבותה בחיים האמריקניים, אין אנו מאמינים כי תהליך זה גורם בהכרח לאדישות כלפי החיים היהודיים ומדינת ישראל ולהתרחקות מהם. העבר מוכיח כי התערבויות חינוכיות (פעילויות שאחרי בר/בת-מצווה, לימודיהודי ופרויקטים כגון "תגלית" ו"מסע") יכולים לשמור על הזיקה של יהודים ליברליים ואפילו מתבוללים לחיים היהודיים ועל תמיכתם בישראל. אנו ממליצים כי לא זו בלבד שתוכניות אלה ימשיכו להתקיים, אלא שיש להרחיבן (פירוט של ההמלצות - ראו בסוף הפרק).

השפעתן של תוכניות אלה עולה ממקורות שונים. שבעה מבין כל עשרה יהודים אמריקניים אומרים כי הם חשים קשורים מאוד (30%) או קשורים במידת

הקהילה היהודית בארה"ב הולכת ומתפתחת בשני כיוונים שונים בבירור. כיוון אחד הינו הגידול הדמוגרפי של הקהילה האורתודוקסית ובמיוחד זו החרדית, גידול המעניק לקהילה זו יותר משקל ונוכחות. הכיוון השני מתבטא בכך שהקהילה הליברלית הלא-אורתודוקסית מוצאת עצמה מעורבת יותר ויותר בחברה אמריקנית המקדמת אותה בברכה, והיא מפתחת דגם חדש של זהות יהודית, המתבסס על בחירה אישית. האתגר שבפניו ניצבת ההנהגה הדתית והקהילתית של יהדות ארה"ב הליברלית הוא ביצירת מסגרות של יהודיות ושל השתייכות יהודית שיהיו מושכות מבחינתם של יהודים כפרטים.

אתגר המדיניות הניצב בפני ממשלת ישראל מתבטא בכך שחברים בקהילה היהודית-אמריקנית הליברלית והנהגתה של קהילה זו מאמינים כי ממשלת ישראל ויתרה על תמיכתם בישראל ועל הזיקה שלהם למדינה היהודית. הם מייחסים מצב זה, לפחות באופן חלקי, להשקפתם כי מקבלי ההחלטות בישראל מחזיקים באמונה - שיסודה בטעות - כי המחנה הליברלי נמצא במצב של הידרדרות סופנית ובלתי-נמנעת.

אנו ממליצים כי הקהילה היהודית המאורגנת, הארגונים היהודיים הגדולים וממשלת ישראל

מה (39%) לישראל, על פי מחקר של מכון פיו (PEW) משנת 2013. מחקרים שנערכו בקרב משתתפי פרויקט "תגלית" מראים כי "הקשר שלהם לישראל מתמיד ומשמעותי".¹ מספר יהודי ארה"ב המבקרים בישראל גדל בשנים האחרונות, הן במספרים מוחלטים,² והן מבחינת השיעור בקרב יהודי ארה"ב אשר ביקרו בישראל.³ והאינטרנט והרשתות החברתיות מאפשרים ליהודים לתקשר ביניהם בקלות וברציפות ממקום מושבם. יתירה מכך, מחקרים שונים הראו כי ילדים של נישואי תערובת ויהודים "גבוליים" אחרים מגיבים בחיוב לתוכניות חינוכיות, המסייעות לייצר קשר אמיתי בינם לבין הקהילה היהודית ומדינת ישראל.⁴ במהלך העשורים הראשונים לקיומה של ישראל, מגזרים רחבים של היהדות האמריקנית היו מאוחדים במחויבותם לגייס תמיכה במדינה הצעירה. הסיסמה שחזרה ונשנתה, "עם אחד אנחנו", טישטשה את ההבדלים המהותיים במציאות שבה חיו יהודי ישראל לעומת המציאות של יהודי אמריקה: בישראל - מדינה ריבונית עם ממשלה הנבחרת ע"י אזרחיה ומספקת מרכז אחד של סמכות אינטגרטיבית; ובאמריקה - יהודים החיים בקהילות מפוזרות, המאורגנות על בסיס וולונטרי. הבדלים מְבִיניים אלה בלטו פחות לעין כל עוד ישראל, בעשורים הראשונים לקיומה, היתה תלויה במידה רבה גם ביהדות העולם וגם במדינות זרות לצורך קבלת לגיטימציה וסיוע חיוני. התמונה הכוללת של היחסים בין שתי הקהילות היהודיות הגדולות בעולם מצביעה עדיין על יחסים איתנים, אולם ישראל כבר איננה זקוקה נואשות לנדבנותם של יהודי ארה"ב. לתמיכתה של הפילנתרופיה היהודית הגלובלית בישראל יש חשיבות רבה, אך שוב אין היא חיונית להישרדותה של ישראל. מגזרים גדלים והולכים של יהודי התפוצות אינם חיים עוד תחת ההשפעה האמוציונלית של ההיסטוריה היהודית במאה ה-20 - השואה, הקמת מדינת ישראל, ומלחמת ששת הימים. יתר על

כן, בעוד שהזהות היהודית בישראל היא לאומית ושיוכית, מגזרים גדולים של יהודי ארה"ב מתוארים ע"י משקיפים חיצוניים כ"יהודים מתוך בחירה".

המגזרים הגדולים ביותר של יהודים אמריקניים מזוהים רואים את הרבגוניות הדתית של העם היהודי כנכס המחזק את העתיד היהודי, ומודאגים עמוקות ממה שהם תופסים כמונופול של הרבנות הישראלית האורתודוקסית על נושאים דתיים, כולל אלה הקשורים לגיור. הם הוטרדו מאוד מהחלטת הממשלה הנוכחית לבטל את פשרת הכותל ביוני 2017. מנהיגיהם, והפעילים המעורבים בנושאים אלה, קוראים לממשלת ישראל להכיר בזרמים הדתיים העיקריים וגם לספק להם מימון על בסיס שווה. רבים מהחברים ב"מחנה הליברלי" מוטרדים גם ממה שהם רואים כאתגרים לדמוקרטיה הישראלית: איומים על עצמאותה של הרשות השופטת, ומאמצים הנחזים כניסיונות להחניק דעות נוגדות. ולבסוף, רבים במחנה הליברלי מודאגים מן הכיבוש בן 50 השנים ויותר של יו"ש, והם מתאווים לראות מצד ממשלת ישראל מאמצים כנים לשבור את הקיפאון הישראלי-פלסטיני, אף שרובם מכירים בכך שהפלסטינים אחראים לקיפאון לא פחות ממשלת ישראל, ואולי אף יותר ממנה.⁵

מ"עם אחד אנחנו" צומחים ועולים שני "מחנות". בקרב רבים מן הצעירים במחנה הליברלי שוררת הדעה שכמעט שאין תמיכה מצד המוסדות היהודיים-אמריקניים להזדמנויות ללמוד על מגוון ההשקפות והחזונות הציוניים, לוויתור על נושאי מדיניות מציקים, או לעיסוק בנושאים מאתגרים. ומעבר לכך, חלק מן היחידים והקבוצות המעלים נושאים קשים מסוג זה תווגו כאנטי-ישראליים, אנטישמיים או שניהם.

המחנה הליברלי עומד נדהם מול המגמות הצצות בישראל ורבים מצעדי המדיניות הננקטים ע"י ממשלת ישראל. מנהיגי התנועה הרפורמית, הקונסרבטיבית והפדרציות היהודיות בארה"ב - המייצגים, סביר להניח, כ-70% מכלל יהדות ארה"ב - מאמינים כי נגישותם למקבלי ההחלטות בישראל והשפעתם

עליהם נמצאות בירידה. הם חושבים כי מקבלי ההחלטות בישראל מאמינים - בטעות, לדעתם של מנהיגים אלה - כי המחנה הליברלי נמצא במצב סופני של הידרדרות בלתי-נמנעת, ומשום כך התלוונות והכעסים של המחנה הליברלי אינם חשובים לישראל, גם אם הוא עדיין משקף את היהדות האמריקנית ברובה. בניגוד לכך, המחנה האורתודוכסי מגלה תמיכה רבה יותר במגמות העולות בישראל וברוב צעדי המדיניות הננקטים ע"י ממשלת ישראל, והוא נתפס כעתידי להפוך יותר דומיננטי ביהדות ארה"ב בעשורים הבאים.⁶

למרות החלוקה שבין ליברלים ואורתודוכסים, הקהילה כולה שותפה לדאגות עמוקות המתגברות והולכות. במאמר דעה ב"ניו יורק טיימס" (18 מארס 2018) שזכה לתשומת-לב רבה, שיתף רונאלד לאודר, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, שמרן, רפובליקני, שבמשך שנים תמך בליכוד, את הקוראים בדאגותיו העמוקות לגבי עתידה של ישראל. ביניהן היו מה שלאודר תיאר כ"כניעתה של ישראל לקיצונים דתיים והניכור הגובר והולך של יהדות התפוצות". הוא המשיך והאשים כי, "כניעתה ללחצים המופעלים ע"י מיעוט בישראל, ישראל גורמת לניכורו של חלק גדול מן העם היהודי".

במישור התרבותי, מתחזקים והולכים ההבדלים בין אותם יהודים-אמריקנים החיים בקהילה יהודית "מתוך בחירה", לבין יהודים-ישראלים, החיים במדינת לאום ריבונית. כפי שאמר הרב אליוט קוסגרום מבית הכנסת פארק אונוניו, "היהדות הישראלית והיהדות האמריקנית נעות בשני מסלולים שונים בתכלית. ישראל נעה לעבר ריכוזיות, הֶדְרָה ובדלנות. היהדות האמריקנית נעה לעבר ביזור, הכללה ופלורליזם". (בית הכנסת פארק אונוניו, דבר תורה "שני עולמות היהדות", 9 מאי 2015).

לסיכום, על מדינת ישראל והקהילה היהודית המאורגנת להמשיך להשקיע בשני המגזרים

הגדולים של הקהילה היהודית-אמריקנית: הרוב הליברלי והמיעוט האורתודוכסי.

מגזר חשוב ביהדות ארה"ב הוא המגזר האורתודוכסי, ובו נודעת חשיבות מיוחדת לחרדים. קהילה זו גְּלָה בעיקר בזכות שיעורי ילודה גבוהים יותר מאשר אלה של היהודים הליברלים הלא-אורתודוכסים. (כיום, 30% מכלל הילדים היהודיים בארה"ב גדלים בבתים אורתודוכסיים). בשל גידול דמוגרפי זה, חשוב כי יהודים אורתודוכסים וחרדים ייכנסו לזירה הציבורית ולפוליטיקה, ושיגו עמדות השפעה, כפי שעשו יהודים ליברליים במחצית השנייה של המאה ה-20.

לחרדים יש נציגות פוליטית ניכרת ברמה המדינתית, העסוקה בעיקר בהשגת הטבת לקהילה החרדית. אנו ממליצים כי הקהילה החרדית תרחיב את ייצוגה לרמה הכלל-ארצית ותעסוק בנושאים הנוגעים לכלל העם היהודי ולא רק כאלה המשפיעים על הקהילה החרדית לבדה. כניסתם של חברי הקהילה האורתודוכסית והקהילה החרדית לשירות הציבורי הכלל-ארצי ולחיים הציבוריים תבטיח את המשך השפעתו של העם היהודי גם בנסיבות דמוגרפיות משתנות. המגזר החשוב האחר הוא הקהילה הליברלית הלא-אורתודוכסית. זאת משום שמעצם מהותה של המדינה היהודית מתחייב כי היא תשמור על העם היהודי ותקיים אותו על כל מגוונים, וגם משום שתמיכתה של הקהילה היהודית הרחבה היא נכס אסטרטגי למדינת ישראל.

כדי לקיים ולהרחיב את הקשר עם הקהילה היהודית הליברלית ממליץ המכון למדיניות העם היהודי:

- תכניות כגון "תגלית" ו"מסע" הוכיחו יעילות רבה בחיזוק הקשרים בין המגזרים הרחבים, הליברליים של יהדות ארה"ב לבין ישראל. יש להמשיך בתכניות מסוג זה, בתמיכתה המשמעותית של ממשלת ישראל, ולהרחיבן לתחומי פעולה חדשים.

הערות

1 "Beyond 10 Days: Parents, Gender, Marriage, and the Long-term Impact of Birthright Israel", Leonard Saxe, Michelle Shain, Graham Wright, Shahar Hecht, and Theodore Sasson, December 2017 - <https://www.brandeis.edu/cmjs/noteworthy/jewishfutures2015.html>

2 סקר תיירות נכנסת שנים 2015-1998, משרד התיירות

3 The 2000-2001 National Jewish Population Survey found that 35% of American Jews had visited Israel, while the 2013 Pew Study "A Portrait of Jewish Americans" found that 43% of American Jews had visited Israel.

4 Theodore Sasson, Janet Krasnic Aronson, Fern Chertok, Charles Kadushin, Leonard Saxe, "Millennial Children of Inter-marriage: Religious Upbringing, Identification and Behavior Among Children of Jewish and Non-Jewish Parents, Contemporary Jewry, April 2017, 37:1, 99-123.

5 For example, "Why Many American Jews Are Becoming Indifferent or Even Hostile to Israel", Daniel Gordis, Mosaic Magazine, May 2017 - <https://mosaicmagazine.com/essay/2017/05/why-many-american-jews-are-becoming-indifferent-or-even-hostile-to-israel/>

6 ראה עליית האורתודוכסיה וקיטוב פוליטי-תרבותי בקהילה היהודית האמריקאית בתוך הערכה שנתית של המכון למדיניות העם היהודי לשנת 2017, תשע"ז, עמ' 111-120 וגם: 2013 Pew study "A Portrait of Jewish Americans", pages 81 to 95. This study shows that American Orthodox Jews' opinions are more congruent with those held by the current Government of Israel, compared to those of non-Orthodox Jewish Americans.

● על ממשלת ישראל לעשות מאמץ להבין ולהחשיב את הדגם החדש של "יהודי מתוך בחירה". עליה להיכנס לדו-שיח עם קהילות בתפוצות, על מנת להבין את מעלותיו וחסרונותיו של דגם זה.

● על ממשלת ישראל להסביר את צרכיה הביטחוניים והמדיניים לקהילות הליברליות בתפוצות. עליה לקיים דיון באילוצים להם היא נתונה ובהזדמנויות הפתוחות בפניה, על מנת ליצור אצל קהילות התפוצות הבנה אמפתית יותר לצעדי המדיניות שלה.

● על ממשלת ישראל להרחיב את קשריה התרבותיים עם הקהילות הליברליות בתפוצות, לרבות באמצעות תצוגות של אמנות, ספרות, מוסיקה והגות.

יהודי אמריקה הלטינית: אופקים משתנים ואתגרים חדשים

לצורך בניית חיים קהילתיים בקרב קהילות אמל"ט. אולם גם תפקידים אלה וגם הערוצים המוסדיים המסורתיים שבהם התנהלו יחסי ישראל-תפוצות עברו שינויים.

נתונים על מכסיקו מראים כי בעוד ש-97% מן החברים בני 70 ויותר בקהילה היהודית מאמינים כי לישראל יש חשיבות עליונה, רק 77% מכלל האוכלוסייה הצעירה (גילאי 19-18) שותפים לאמונה זו. בארגנטינה, שיעור המאמינים כי לישראל יש חשיבות עליונה הצטמצם ל-57%.

נתונים על יהודי מכסיקו, ארגנטינה, ברזיל ו-ונצואלה מצביעים על כך שגם גיל (דור) וגם ארץ המוצא משפיעים על הקשר של היהודים לישראל ומקומה בחייהם. שיעור הביקורים בישראל של יהודי מכסיקו גבוה בהרבה משיעור הביקורים של יהודי ארגנטינה, ברזיל ו-ונצואלה.

הגירה יהודית מאמל"ט לארצות הברית גורמת לשינוי העמדה כלפי הקשר עם ישראל. טראנס-לאומיות רבגונית מבחינה גאוגרפית תופסת את מקומם של קשרים דו-צדדיים בין יהודי אמל"ט לבין מדינת ישראל. גורמים אלו לא בהכרח מעידים על היחלשות הקשרים, אלא על הגדרה מחודשת של משמעותם וחשיבותם. ככל שעולה חשיבותם של מוסדות יהודיים צפון-אמריקניים כמקור לתמיכה פוליטית ישירה ומודל של ארגון קולקטיבי לקהילות אמל"ט, מתגברת ההתרחקות מן המודל הדומיננטי הקודם

באחרונה הורגשה התעוררות והתחדשות של החיים היהודיים בקרב הקהילות היהודיות באמריקה הלטינית, אם כי גודלן של הקהילות נמצא בירידה, בעיקר עקב הגירה.

בעקבות תהליך הגלובליזציה וההתקדמות לעבר פלורליזם חברתי ומוסדי, היהודים - כפרטים - נכנסו יותר ויותר אל הזירה הפוליטית וזכו בתפקידים ציבוריים בכירים, ובמקביל קהילות יהודיות מאורגנות השיגו תפקידים נכבדים אזרחיים, כתוצאה מתהליך מוגבר שמקורו ביוזמת הארגונים עצמם. התהליך הדו-צדדי המורכב של שחיקת הנרטיב הלאומי האתני וההכרה הרחבה יותר במיעוטים דתיים ואתניים מקנים יותר נראות ולגיטימציה לקהילות יהודיות. אך בה בעת קיימות יוזמות מדירות המכוונות נגד מיעוטים. באמריקה הלטינית מתקיימות זו לצד זו מגמות שונות ואף נוגדות. הירידה במאפייני השתייכות היסטוריים מתקיימת לצד חיים יהודיים מגוונים המתבטאים בהתאם להבדלים דתיים, תת-אתניים ופוליטיים. האתגר הניצב בפני הקהילות הוא לצמצם את תפיסת ההתנתקות מהקהילה כאופציה אפשרית. לכן יש לפתח ולכוון מדיניות ביחס לצעדי הכללה (inclusion) לצורך כניסה לעמיות יהודית, ובמקביל להעניק יתר תשומת-לב לשאלה האם קיים סף ליציאה מעמיות יהודית, ואם כן - מהו.

בעבר היתה חשיבות מכרעת לתפקידיה של ישראל בתור נקודת ייחוס לזהות, ציר ארגוני, וזרז של אנרגיה

המלצות

- ישראל והקהילות היהודיות ברחבי העולם חייבות לאשש את חשיבותו של השיח הציבורי היהודי בהתבסס על דיאלוגים משותפים, וספציפיים, המורכבים מהנהגה ומחברים מן השורה גם יחד - כאלה המשוויכים לארגונים וכאלה שאינם משויכים - על מנת לחזק את בסיסי הדו-קיום הפלורליסטי. לשם כך דרושים צעדי מדיניות מכלילים ומגוונים, שיתבססו על קווים מוסכמים, במקום הקָרוֹת הנובעות מהחלטות חד-צדדיות.
- על ממשלת ישראל להירתם למאמץ משותף עם הקהילות, במטרה להדק את הקשר עם אלה שהזיקה היהודית שלהם נמצאת בתהליך שחיקה.
- לנוכח המפה הפוליטית הנוכחית של אמריקה הלטינית, כדאי שישראל תנצל את היתרון הטמון בנטייה למרכז הפוליטי השוררת עתה בממשלות היבשת ואת קיומם של ארגונים אזוריים היכולים לפעול באופן קולקטיבי כבעלי ברית (קבוצת LUMA, בה חברות 17 מדינות באמל"ט, או OAS - ארגון המדינות של יבשת אמריקה).
- לרשויות ישראליות העוסקות בנושא העלייה נחוצה הערכה מהימנה של צרכי ההגירה של עולים הרוצים או היכולים לשמור על זיקה משמעותית לארצות המוצא שלהם ולארצות אחרות (שלישיות) שבהן חיים חלק מבני משפחותיהם.

שהתבסס על יחסי-גומלין כמעט בלעדיים עם ישראל או עם הארגונים הציוניים.

במישור החינוכי, הגידול הרב ביותר במספר התלמידים מתרחש בבתי הספר הדתיים, גם בשל המילגות הנדיבות המוצעות ע"י בתי ספר אלה וגם בשל עלייה בדתיות ובשמירת מצוות.

הדת מקבלת מקום בולט לא רק בתחום החינוך, כי אם גם בחיים הכלליים של הקהילה. בשנים האחרונות, בזיקה למגמות שינוי בעולם החיים היהודיים, נוסדו קהילות חדשות ע"י קבוצות אורתודוקסיות. בולטות ביותר התפשטותה של חב"ד והקמתם של מרכזי חב"ד, והנוכחות המתרחבת של ש"ס ו"אש התורה" בקהילות שבהן דומיננטית נוכחותם של ספרדים ושל עדות המזרח (מכסיקו, פנמה). מורגשת עלייה גדולה בשמירת מצוות והתחרדות. במכסיקו, בקרב בני 40 ומטה, שיעור המקפידים ביותר בשמירת המצוות עלה מ-7% ל-12%; שיעור שומרי המצוות עלה מ-17% ל-20%, ואילו שיעור המסורתיים ירד מ-62% ל-59%.

אנטי-ציונות ודה-לגיטימציה של ישראל הפכו ל"חבילה אידיאולוגית טראנס-לאומית" המסמלת ומגדירה את המאבק נגד גלובליזציה ונגד ההגמוניה של ארצות הברית, מאבק שהוא כה דומיננטי באמריקה הלטינית. לאחרונה שולבו במאבק זה הנראטיב של הקולוניאליזם (השתלטות=כיבוש=שליטה) תוך ייחוסם להיסטוריה של היבשת. מוטיבים פוסט-מודרניים ופוסט-קולוניאליים מתקיימים לצד מאבקים מחודשים למען מודרניזציה.

בעקבות החלטתה של ארה"ב להעביר את שגרירותה בישראל לירושלים, גואטמלה ופרגוואי היו שתי המדינות הראשונות באמריקה הלטינית שהודיעו על כוונתן להעביר גם את שגרירותיהן לירושלים. את חשיבותו של צעד זה יש להעריך לאור התפקיד ההיסטורי שמילא אזור זה בתהליך המדיני באו"ם שהוביל להחלטה מס' 181 של העצרת הכללית, שאישרה את חלוקתה של ארץ-ישראל לשתי מדינות.